

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Центр заочної, дистанційної та вечірньої форм навчання
Кафедра германської філології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня «магістр»

Спеціальність 035 «Філологія»
Спеціалізація 035.041 «Германські мови та літератури
(переклад включно), перша англійська»

Особливості перекладу культурно-маркованої лексики

Допущено до захисту «__» _____ 20 р.

Зав. каф. германської філології ____ канд. філол. наук, проф. Кобякова І. К.

Виконала:
студ. групи ПРмз-92с
Гарах Олена Миколаївна

Науковий керівник:
канд. філол. наук, ст. викл.
Куліш Владислава Сергіївна

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ.....	9
1.1. Місце та роль лінгвокультурології у системі мовознавчих наук.....	9
1.2. Поняття культурно-маркованої лексики як виразника специфіки національної культури.....	17
1.3. Підходи до класифікації культурно-маркованої лексики.....	24
РОЗДІЛ 2 ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ.....	33
2.1. Типологія культурно-маркованої лексики з перекладацької точки зору.....	33
2.1.1. Лакуни як елементи англomовної культурно-маркованої лексики.....	39
2.1.2. Реалії у типології англomовної культурно-маркованої лексики.....	43
2.2. Структурні категорії культурно-маркованої лексики в англomовному художньому дискурсі.....	48
2.3. Типологія англomовної культурно-маркованої лексики за тематичним критерієм.....	53
РОЗДІЛ 3 МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ.....	59
3.1. Методико-педагогічні засади використання культурно-маркованої лексики художніх текстів у процесі навчання майбутніх перекладачів.....	59
3.2. Розробка комплексу вправ для навчання студентів-перекладачів перекладу культурно-маркованої лексики в англomовних художніх творах	62
3.3. Рекомендації щодо використання розробленого комплексу вправ у процесі навчання студентів-перекладачів.....	70
ВИСНОВКИ.....	74

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
SUMMARY	86

ВСТУП

На сьогодні вже затвердилося розуміння суспільства як глобалізованого явища, яке включає у себе у якості невід'ємного компоненту соціальне, національне, культурне та мовне різноманіття. Сприяють саме таким трансформаційним процесам у суспільстві зростаюча з кожним роком міграція, розширення кордонів і культур, їх взаємопроникнення та взаємовплив. Ті національно-специфічні культурні та мовні особливості, які у минулому були цілком автономними та локалізувалися на певній чітко визначеній території, на сьогоднішній день зазнають впливу інших культур та самі здійснюють вплив на соціальну систему сучасного суспільства, для якого різноманіття та розмаїття культур вже стало фактом, який відбувся.

Такі глобалізаційні процеси торкаються багатьох напрямків суспільного життя, у яких мовні та культурні явища переплітаються між собою. Це переклад та викладання іноземних мов, дипломатичні та торгівельні зв'язки, формування єдиної глобальної бізнес-сфери, політичні та соціально-економічні зв'язки між країнами, освітні програми обміну, міжкультурні зв'язки у сфері туризму та повсякденного спілкування людей. У цьому контексті актуальності набуває вивчення національної специфіки мови, наявності культурно-маркованих мовних явищ, які можуть як слугувати передумовою для кращого розуміння інших культур та мов, так і бути причиною для виникнення комунікативних невдач у міжкультурному спілкуванні.

У зв'язку з вищевказаними особливостями сучасних сфер використання національних мов та впливом на них глобалізаційних процесів, зростає інтерес вчених до напрямків лінгвістики, які вивчають національну мову та культуру у їх взаємозв'язку. Одним із таких напрямків є лінгвокультурологія як наука, що вивчає вплив національної культури на мовні явища, зокрема предметом дослідження лінгвокультурології є культурно-маркована лексика національної мови.

Особливу увагу дослідники приділяють вивченню культурно-маркованої лексики англійської мови, зважаючи на важливість цієї мови як другої мови у багатьох країнах світу, а також статусу міжнародної мови спілкування. Дослідженню культурно-маркованої лексики, особливостям їхньої класифікації, функціонування та перекладу присвячені роботи таких мовознавців, І. О. Голубовська [11], Р. П. Зорівчак [42], М. П. Кочерган [29], Дж. Ліон [58], П. Ньюмарк [59] та ін. . Помітними є й наукові доробки М. В. Бондар [3], Г. Добросклонської [14], Т. Ю. Тупиці [49], М. Г. Яшиної [64] та ін. Попри достатньо обширний рівень наукової рецепції питання культурно-маркованої лексики як елементу англомовного художнього дискурсу та перекладацької проблеми, недостатньо опрацьованим залишається питання типології такої лексики. Вчені та перекладачі часто стикаються з проблемою розрізнення понять та явищ «культурно-маркованої лексики», «реалій», «безеквівалентної лексики», «лакун» тощо.

Актуальність дослідження полягає в уточненні типологічного аспекту вивчення культурно-маркованої лексики в англомовному художньому дискурсі як перекладацької трудності, а також розробці методичного аспекту навчання студентів-перекладачів розрізненню типів культурно-маркованої лексики та правильного вибору прийому їх передачі українською мовою.

Матеріалом дослідження виступає роман Ф. С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі» англійською мовою та його переклад.

Об'єкт дослідження – культурно-маркована лексика англійської мови.

Предмет дослідження – типологія культурно-маркованої лексики в англомовному художньому дискурсі.

Метою дослідження виступає аналіз типологічного аспекту культурно-маркованої лексики в англомовному художньому дискурсі з точки зору її перекладу українською мовою.

Для досягнення даної мети було визначено такі **завдання** дослідження:

- 1) визначити місце та роль лінгвокультурології у системі мовознавчих наук;
- 2) уточнити поняття культурно-маркованої лексики як виразника специфіки національної культури;
- 3) виявити підходи до класифікації культурно-маркованої лексики;
- 4) визначити типологічні аспекти культурно-маркованої лексики з перекладацької точки зору;
- 5) розглянути структурні категорії культурно-маркованої лексики в англomовному художньому дискурсі;
- 6) дослідити типологію англomовної культурно-маркованої лексики за тематичним критерієм;
- 7) охарактеризувати методико-педагогічні засади використання культурно-маркованої лексики художніх текстів у процесі навчання майбутніх перекладачів;
- 8) розробити комплекс вправ для навчання студентів-перекладачів перекладу культурно-маркованої лексики в англomовних художніх творах;
- 9) сформулювати рекомендації щодо використання розробленого комплексу вправ у процесі навчання студентів-перекладачів.

Для вирішення поставлених завдань було використано певний комплекс методів дослідження:

- теоретичні методи: узагальнення та критичний аналіз наукової літератури з теми дослідження;
- емпіричні методи дослідження: лінгвістичне спостереження, перекладацький аналіз, типологічний підхід;
- формуючі методи дослідження: розробка комплексу вправ і завдань для навчання перекладу у вищій школі, розробка методологічних рекомендацій щодо практики навчання перекладу майбутніх перекладачів.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше було узагальнено, систематизовано у єдиному підході трактування та підходи до класифікації типів культурно-маркованої лексики, розмежовано значення таких

суміжних термінів, як «культурно-маркована лексика», «реалія», «безеквівалентна лексика», «лакуна». Розроблено типологію культурно-маркованої лексики з перекладацької точки зору, а також вивчено потенціал використання цих даних у процесі навчання майбутніх перекладачів.

Практичне значення дослідження визначається його внеском у перекладознавство, соціолінгвістику, лінгвокультурологію, методику навчання перекладу. Дослідження може слугувати основою для подальшого вивчення особливостей перекладу різних типів культурно-маркованої лексики у художньому тексті. Практичне значення роботи полягає також у можливості використання її основних теоретичних положень і висновків на заняттях з практики усного та писемного мовлення англійської мови, теоретичного та практичного перекладу, а також у подальших наукових дослідженнях в області соціолінгвістики, лінгвокультурології, перекладознавства, методики викладання перекладу у вишах.

Результати апробації. Апробація здійснювалася у науковому журналі “Молодий вчений” у вигляді статті “Труднощі перекладу культурно маркованої лексики” (*№12 (88) грудень 2020 р.*).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, списку довідкового та ілюстративного матеріалу.

У першому розділі розглядаються теоретичні засади дослідження, виявлено місце та роль лінгвокультурології у системі мовознавчих наук. Розглянуто поняття культурно-маркованої лексики як виразника специфіки національної культури та основні підходи класифікації

У другому розділі охарактеризовано типологічні аспекти культурно-маркованої лексики з перекладацької точки зору, здійснено типологію культурно-маркованої лексики в англійському художньому дискурсі на основі перекладацького, структурного, тематичного принципів.

Третій розділ присвячений методиці навчання перекладу культурно-маркованої лексики. Охарактеризовано методико-педагогічні засади використання культурно-маркованої лексики художніх текстів у процесі навчання майбутніх перекладачів, розроблено комплекс вправ та надані рекомендації щодо його використання у навчальному процесі.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ

1.1. Місце та роль лінгвокультурології у системі мовознавчих наук

В останні роки мовознавча наука сповнена відкриттями на стику багатьох суміжних наук – розвиваються такі новітні напрямки, як психолінгвістика, прагмалінгвістика, етнолінгвістика, гендерна лінгвістика тощо. Нові наукові гіпотези і теорії виникають і формуються на основі взаємопроникнення і аналізу різних наук, об'єктом уваги яких є людина, оскільки більшість сучасних лінгвістичних досліджень базуються на принципі антропоцентризму.

Зміщення акценту у вивченні мовних явищ з суто лінгвоцентричного та комунікативно-функціонального аспекту стало причиною активного зацікавлення мовознавців проблемами взаємозв'язку мови, свідомості та мислення, мови і культури у проекції на їх творця і носія – етносоціуму і конкретного індивіда [45, с. 19].

Такі зрушення зумовили виникнення нового терміну в рамках сучасної лінгвістики – «лінгвокультури». Термін «лінгвокультура» вживається для позначення зафіксованої й опанованої певною етномовною свідомістю частини культури, у якій злиті і взаємопов'язані явища мови і культури [15, с. 5]. Виникає і порівняно нова галузь наук – лінгвокультурологія, яка орієнтується на вивчення цілої низки питань щодо взаємозв'язку мови і культури, зокрема репрезентації мовою фактів культури.

На сьогодні дефініція поняття «лінгвокультурологія» ще не є достеменно встановленою, тому існують різні думки щодо розуміння цього явища. Одні вчені вважають лінгвокультурологію розділом соціолінгвістики, тоді як інші розглядають її як частину етнолінгвістики.

Так, В. А. Маслова підкреслює міждисциплінарний характер лінгвокультурології, визначаючи її як «галузь лінгвістики, що виникла на стику

лінгвістики і культурології», а також як гуманітарну дисципліну, що вивчає матеріальну і духовну культуру втілену в живій національній мові і виявляється у мовних процесах» [17, с. 17-20]. Дослідниця вважає лінгвокультурологію інтеграційною областю знань, яка вбирає в себе результати досліджень в культурології і мовознавстві, етнолінгвістиці і культурній антропології.

В. Н. Телія визначає лінгвокультурологію як частину етнолінгвістики, присвячену вивченню і опису кореспонденції мови і культури в їх синхронній взаємодії. На думку вченого, лінгвокультурологія виникла на «перехресті» двох фундаментальних наук – лінгвістики та культурології [14, с. 411].

Дещо іншим є бачення лінгвокультурології та її місця у системі мовознавчих наук у С. Г. Воркачова, який вважає, що лінгвокультурологія – це відгалуження етнолінгвістики. С. Г. Воркачов впевнений, що лінгвокультурологія описує взаємовідносини мови і культури, мови і етносу, а також мови і народного менталітету [17, с. 26].

Інший вчений – В. В. Воробйов – визначає лінгвокультурологію як аспект мовознавства та вважає, що лінгвокультурологія вивчає проблему відображення національної культури в мові. Окрім того, на думку В. В. Воробйова, лінгвокультурологію можна також вважати розділом семасіології, оскільки вона визначає й описує національно марковані мовні одиниці [18, с. 37].

Із наведених дефініцій можна визначити, що думки вчених стосовно сутності та місця лінгвокультурології у системі мовознавчих наук різняться не значним чином. У більшості розглянутих визначень вказується, що лінгвокультурологія вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови в процесі їх функціонування. Відповідно, лінгвокультурологію можна вважати цілісною лінгвістичною і культурологічною дисципліною, яка об'єднує багато суміжних наук з метою вивчення культурної спадщини народу, що закріпилася в його мові.

Розглядаючи місце лінгвокультурології як науки у системі мовознавчих наук, слід порівняти і виокремити лінгвокультурологію з поміж інших

напрямків суміжних лінгвістичних досліджень – етнопсихолінгвістики, лінгвокраїнознавства, соціолінгвістики та інших наук. Дистанціювання лінгвокультурології від суміжних наукових дисциплін полягає у можливості надання їй статусу самостійної дисципліни, що надалі допоможе їй точніше визначити і окреслити свій об'єкт, термінологічний апарат та методи лінгвокультурологічного дослідження.

Близькими за своєю природою є лінгвокультурологія та лінгвокраїнознавство, адже обидва цих наукових напрямки відображають взаємодію мови і культури. Втім, різниця між цими дисциплінами полягає у тому, що лінгвокраїнознавча наука має переважно прикладний характер. У методичному посібнику Є. М. Верещагіна і В. Г. Костомарова «Мова і культура» лінгвокраїнознавство визначається як методичний, лінгводидактичний аналог соціолінгвістики. Це передусім методична дисципліна, яка виникла у зв'язку із задачами міжкультурної комунікації.

В. В. Воробйов, зіставляючи лінгвокраїнознавство та лінгвокультурологію, приходять до висновку, що об'єктом вивчення лінгвокультурології є загальнонаціональна культура, що визначається культурною спадщиною всього народу і його морально-етнічними цінностями. Натомість, розвиток лінгвокраїнознавства викликаний потребами навчання іноземним мовам, і в цьому полягає лінгводидактичне єство цієї дисципліни [18, с. 37].

Іншою суміжною до лінгвокультурології дисципліною є етнопсихолінгвістика. Обидві ці науки вивчають фіксацію особливостей менталітету у мові. Одним з основних теоретичних постулатів, на які спираються і лінгвокультурологія, і етнопсихолінгвістика, є гіпотеза лінгвістичної відносності Е. Сепіра і Г. Уорфа. Її суть зводиться до того, що люди, які говорять різними мовами і належать до різних культур, по-різному сприймають та інтерпретують оточуючий світ [30, с. 68].

Загалом, у контексті порівняння лінгвокультурології та етнопсихолінгвістики, можна вказати, що об'єктом дослідження

лінгвокультурології виступає дійсність у сукупності процесів і явищ, а також взаємодія мови як транслятора культурної інформації. Предметом дослідження лінгвокультурології є частина об'єкту у вигляді одиниць мови, що узагальнюють результати людської свідомості, зафіксованих в міфах, легендах, фольклорних і релігійних дискурсах, художніх текстах, фразеологізмах, метафорах, символах, пареміях тощо [36, с. 35-36]. Що ж до етнопсихолінгвістики, то її об'єктом дослідження є сукупність мовних подій, мовних ситуацій, зафіксованих в національному дискурсі. Предмет дослідження етнопсихолінгвістики – це сам національний дискурс у сукупності його проявів і чинників [30, с. 68].

Загалом, на сьогодні вчені не відокремлюють чітко лінгвокультурологію та етнопсихолінгвістику одне від одного. Г. Д. Заньковська вказує, що ці дисципліни мають спільну проблематику, а також спільну теоретичну передумову, якою виступає гіпотеза Сепіра-Уорфа. Не виявляється відмінностей і у методах їх дослідження. Відокремитись двом наукам одне від одного не вдається, оскільки їх об'єднує психолінгвістика, соціолінгвістика і їх увага до культури, мови, суспільства, людини [19, с. 38]. Однак, слід зауважити, що етнопсихолінгвістика спрямована до глибинного аналізу психологічних передумов впливу культури на мову, тоді як лінгвокультурологія фокусується переважно на вираженні символів культури у мові.

Щодо відмінного та спільного між лінгвокультурологією та етнолінгвістикою, необхідно підкреслити, що остання займається дослідженням зв'язків між мовними і культурними явищами аналогічно до лінгвокультурології. Втім, за цим загальним визначенням стоять досить різноманітні внутрішні течії, адже етнолінгвістика є широкою дослідницькою областю інтердисциплінарного характеру з досить невизначеними межами. Тож, лінгвокультурологію визначають, як науку, що вивчає взаємозв'язки мови і культури, а етнолінгвістику, як таку, що орієнтується на розгляд мови, духовної культури народу, народного менталітету й народної творчості.

Тож, аналіз місця лінгвокультурології у системі мовознавчих наук показав, що лінгвокультурологія, як і багато інших лінгвістичних дисциплін, вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови. Втім, на сьогодні лінгвокультурологія є цілковито самостійною та цілісною дисципліною (хоча і нерозривно взаємопов'язаною з вищезгаданими науками). Це і об'єднує багато суміжних наук в цілях вивчення культурної спадщини народу, що закріпилася в його мові.

Розглядаючи сутність лінгвокультурології, як лінгвістичного напрямку, важливо також визначити власне саме поняття «культура». Так, у рамках даного дослідження доцільним є визначення культури як певної сукупності соціально набутих і трансформованих із покоління в покоління значущих символів, ідей, цінностей, звичаїв, вірувань, традицій, норм і правил поведінки, через свою життєдіяльність. Зазвичай поняття «культура» вживається для характеристики певних історичних епох (наприклад, антична культура), конкретних суспільств, народності, нації, а також специфічних сфер діяльності чи життя (художня культура, культура побуту), сфери духовного життя людей [35, с. 365].

Культура являє собою загально цивілізаційну систему, вона автентична та дійсна, відтворює в самосвідомості і максимально розкриває природу національного характеру. При цьому культура вважається досить відчуженою від історії, адже вона об'єднана сьогоденням як своїм минулим, так і майбутнім. Як загальноцивілізаційна цінність, культура виявляє наявність базових цінностей і символів, які забезпечують внутрішню інтеграцію як людини, так і суспільства. Культура включає у себе соціальні норми і установи, духовні цінності, сукупність відносин людей до природи, між собою і до самої себе. Вона характеризує особливості свідомості і поведінки людини, її діяльності, праці та мови, так культура фіксується як спосіб життєдіяльності окремого індивіда, соціальної групи чи всього суспільства в цілому [36, с. 127].

Важливо пам'ятати, що мова і культура виступають основними носіями комунікативної функції. Про це у своїх працях говорив і В. фон Гумбольдт.

Зокрема, у його роботі «Про відмінність будови людських мов і її вплив на духовний розвиток людського роду» вказано на нерозривний зв'язок мови і культури [62, с.54].

Підкреслюючи творчу природу мови як форму вираження національного духу, В. фон Гумбольдт досліджував його в тісному зв'язку з культурним буттям народу. Мова, за Гумбольдтом, не тільки інструмент, а й сама діяльність духа. Вчений вказує, що «у його структурі вже закладено притаманне тому чи іншому народу сприйняття навколишнього світу і стереотипи поведінки. Ці та інші чисто лінгвістичні чинники яскраво свідчать про наявність у кожного народу неповторного духовного світу» [38, с. 38]. В. фон Гумбольдт, таким чином, став основоположником філософії мови як самостійної дисципліни і зробив величезний вплив на подальше вивчення зв'язку між мовою і культурою.

Натомість, сучасна дослідниця О. В. Дунаєвська відмічає, що пізнання народу, його культури, його ментальності іншими народами може бути як поверховим, так і глибинним, всебічним. Для глибинного пізнання народу необхідно знання його мови. У цьому випадку мова виконує функцію зв'язку між народами. Саме за допомогою мови відбувається «переливання» духовних цінностей, транспортування їх іншими мовами, завдяки чому духовність одного народу стає органічною частиною духовності інших народів, а існування нашого народу стає з маловідомого у світі факту невід'ємним чинником світової цивілізації [15, с. 10].

Відповідно, мова є найважливішим способом формування й існування знань людини про світ. Відбиваючи в процесі діяльності об'єктивний світ, людина фіксує у слові результати пізнання. Сукупність цих знань, відбитих у мовній формі, являє собою те, що в різних концепціях називається мовною картиною світу.

У центрі уваги лінгвокультурології перебуває проблема дослідження мовної картини світу народу. Картина світу – термін, який використовують для позначення світоглядних структур, що є у фундаменті культури певної

історичної доби. Окрім того, для характеристики цілісності світогляду використовуються терміни «образ світу», «модель світу». Культури, формуючись у специфічних умовах життя (географічних, історичних, технологічних, побутових та ін.), «пишуть» свою історію, формують свою мову та свій світогляд. Багатство буття культури, цілісність буття народу творять окремий спосіб осягнення світу й буття в ньому. Результат цього осягнення і є культурна картина світу – система образів, уявлень, знань про світоустрій та людину в ньому.

Таким чином, у загальному розумінні цього поняття, картину світу можна розглядати як упорядковану сукупність знань про дійсність, яка сформувалася у суспільній свідомості. При цьому можуть бути виокремлені фізична картина світу, релігійна картина світу, поетична картина світу тощо. У рамках даного дослідження інтерес представляє мовна картина світу, яка, на думку О. А. Корнілова, фіксує сприйняття, осмислення та розуміння світу конкретним етносом не на сучасному етапі його розвитку, а на етапі формування мови, тобто на етапі його первинного, донаукового пізнання світу [26, с. 44].

Мовна картина світу – це зафіксована у мові та специфічна для даного колективу схема сприйняття дійсності. Це своєрідне відображення в мові уявлень про світ, яке здійснюється за допомогою менталітету даного мовного колективу. Мовна картина світу також може розглядатися як сукупність знань про світ, відображених у лексиці, фразеології, граматиці та словотворі. Саме за допомогою мови людина відображає світ. На думку О. Г. Почепцова, мовне уявлення про світ можна розглядати як мовне мислення, оскільки уявлення про світ включає його осмислення, або інтерпретацію, а не лише механічне «фотографування» певних фактів реальності. Окрім того, уявлення про світ, на думку вченого, завжди носить мовний характер, адже воно реалізується у формі мови та існує у формі мови. Співвідношення між певним елементом світу та його мовною репрезентацією, на думку О. Г. Почепцова, можна вважати мовною ментальністю [43, с. 111].

На сьогодні до якостей картини світу можна віднести її множинність, мінливість, холіцистичність, індивідуальність та концептуальність. Важливо пам'ятати, що мовна картина світу, навіть у більшій мірі, ніж картина світу у загальному розумінні цього поняття, не може залишатися стабільною, перманентною. Вона схильна до дій зовнішнього впливу, що обов'язково знаходить своє відображення у мові.

Цікавим є і питання дослідження мовної картини світу, яке активно розробляється вченими на сучасному етапі розвитку лінгвокультурологічної науки. Так, В. І. Карасик пропонує методичку контрастивного опису національних мовних картин світу, яка включає в себе:

1) опис «членування дійсності», відображеного мовою в мовних парадигмах (лексико-семантичних, лексико-фразеологічних і структурно-синтаксичних групах і полях);

2) опис національної специфіки значень мовних одиниць (які семантичні відмінності виявляються в подібних значеннях в різних мовах);

3) виявлення відсутніх одиниць (лакун) в системі мови; виявлення ендемічних (які виявляються тільки в одному з порівнюваних мов) одиниць і т. д. [24, с.16].

Дещо інший підхід до вивчення мовної картини світу пропонує дослідник А. Б. Міхальов, який виділяє шари мовної картини світу, які відображають її національну специфіку: фонетичний, лексичний, семантичний, паремійний, граматичний та ситуативний шари [27, с. 38]. В. Б. Касевич, у свою чергу, наголошує на тому, що можна виділити два найважливіших аспекти вивчення картини світу:

1) вивчення національної специфіки процесу представлення світу у вигляді картини та його відображення в національній мові;

2) зв'язок мовної картини світу з концептуальною [21, с. 38].

Мовна картина світу того чи іншого народу представлена мовними знаннями її носіїв. В даному аспекті велику роль відіграє мовна особистість.

Ю. Н. Караулов зазначає, що картина світу точно передає сутність і зміст тезаурусного рівня в концепції мовної особистості [18, с. 39].

А. П. Загнітко підкреслює роль людини у формуванні картини світу, дослідниця вказує, що картина світу є цілісним глобальним образом світу, який є результатом всієї духовної активності людини, а не якоїсь однієї її сторони. Картина світу як глобальний образ виникає у людини в ході всіх її контактів із зовнішнім світом [22, с. 19].

Мовна картина світу, таким чином, виражається у мовних засобах, які вбирають у себе особливості світогляду народу-носія тієї чи іншої мови. Саме такі мовні засоби і є предметом дослідження лінгвокультурології, як напрямку сучасного лінгвістичного дослідження. Такі мовні засоби називають національно- або культурно-маркованими мовними одиницями. Саме ці мовні одиниці привертають нашу увагу в контексті цього дослідження, тож слід розглянути більш детально поняття та особливості культурно-маркованої лексики як виразника специфіки національної культури.

1.2. Поняття культурно-маркованої лексики як виразника специфіки національної культури

Одним із головних мовних засобів передачі національно-культурної інформації є лексика, що має різний рівень культурної «наповнюваності» та культурної зумовленості. Хоча специфіка національних мов виражається не лише лексичними, але також граматичними, функціональними та дискурсивними засобами, все ж саме лексико-семантичний рівень мови найбільш сконцентровано відображає національно-культурну специфіку.

Лексика як обширне явище – це сукупність словосполучень та слів мови, а також інших її дрібних лексичних одиниць, властивих мові й групі людей, які є її носіями. Лексичне значення не тільки виражає поняття або групу понять, але і характеризується певним емоційним забарвленням і стилістичною співвіднесеністю.

М. В. Бондар вказує, що національно- (або культурно-) маркована лексика відображає національно-мовну картину світу певної нації, а також особливості економіки, географії, суспільного ладу, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв носіїв відповідної мови [2, с. 11].

Розглянемо більш детально визначення культурно-маркованої або національно-маркованої лексики у різних дослідженнях, присвячених цьому лінгвокультурологічному явищу. Слід зауважити, що часто дослідники вживають ці два поняття як взаємозамінні. Це відбувається переважно через те, що поняття «національно-маркована лексика» та «культурно-маркована лексика» на сьогодні є теоретично неоднозначними.

Більшість мовознавців у своїх дослідженнях оперують терміном «культурно-маркована лексика». Такий підхід передбачає безпосередній зв'язок із національною культурою та світоглядом. В. Кононенко вказує, що «фіксація культури в поширеному тексті, дискурсі зазвичай пов'язана з вивченням національної культури світу...» [28, с. 31]. Тож, можна прослідкувати тісний взаємозв'язок між цими двома поняттями, хоча перевагу має варіант «культурно-маркована лексика», як більш вживаний та розповсюджений у вітчизняному мовознавстві.

О. Ю. Тупиця вказує, що культурно-маркованою лексикою можна вважати безеквівалентну лексику, а також частково безеквівалентні одиниці (фонова лексика, конотативні слова), екзотизми, варваризми [54, с. 252]. Таке розуміння культурно-маркованої лексики посилається, передусім, на інше поняття – «безеквівалентна лексика» – та є дуже обширним, адже стосується цілої низки різновидів такої лексики. Хоча саме це визначення культурно-маркованої лексики є найбільш розповсюдженим серед сучасних дослідників, хоча воно не є точним.

Щоб уточнити сутність поняття «культурно-маркована лексика» (КМЛ), слід пам'ятати, що у більшості випадків люди дізнаються інформацію про той чи інший народ саме через лексику. Будучи об'єднаною лексичною групою,

КМЛ є основним маркером, що відрізняє один народ від іншого за культурним фактором.

Відсутність чіткого визначення поняття КМЛ, напряду залежить від відсутності достатньо чіткого розмежування суміжних лінгвістичних дисциплін, до яких належать як лінгвокультурологія, так і етнолінгвістика, етнопсихолінгвістика, лінгвокраїнознавство, соціолінгвістика тощо. Всі ці лінгвістичні науки, так чи інакше, займаються дослідженням слів, які містять інформацію про культуру носіїв мови. При цьому, в термінологічному апараті цих наук наявні різні терміни на позначення такої лексики.

Так, лінгвістика здебільшого розглядає КМЛ через реалії, культурно-забарвлену лексику або лексику з культурним компонентом. Культурологія, натомість, розглядає безеквівалентну лексику (це поняття найбільше співвідноситься з перекладознавством і практикою перекладу), а також концептами, скриптами та фреймами. Однак, відмінності між існуючими термінами не завжди лежать на поверхні та є очевидними. Тож, перед лінгвістичними науками нерідко постає питання про роль і місце слів з культурним компонентом у системі мови, а також, у складі даної лексичної групи [25, с. 41].

Також широко вивчається лінгвістичними науками лексика з культурним компонентом. За визначенням С. А. Давидова – це така лексика, значення якої є приналежністю лексичної системи в загальному. Також вивчаються у рамках лінгвістичних дисциплін лексеми-носії культурної та соціальної інформації [11, с. 3].

Тож, базуючись на наведених визначеннях та місці КМЛ у системі інших суміжних термінів, що позначають аналогічний лексичний феномен, можна сформулювати власне визначення культурно-маркованої лексики як об'єднаної лексичної групи, до якої входять словосполучення та слова мови, що володіють національним забарвленням, відображають мовну картину світу народу, особливості суспільного ладу, культури, літератури та інших видів мистецтва носіїв відповідної мови, які здебільшого є безеквівалентними.

Оскільки однією із провідних характеристик КМЛ є безеквівалентність, на що вказує переважна більшість вчених, які вивчали це лексичне явище, то слід звернутися до розуміння цього поняття. Поняття «безеквівалентна лексика» існує у системі лінгвістичних термінів, передусім, завдяки перекладознавству, адже воно було введене у науковий обіг завдяки досвіду перекладачів, які помітили, що не всі лексеми у процесі перекладу можуть отримувати свій точний еквівалент. Часто це пов'язано саме з тим, що такі слова є національно-маркованими, позначають певні явища національної культури й побуду, які не мають точних відповідників у інших культурах.

Порівняння словникового складу іноземної та рідної мови дозволяє виявити, що поряд з одиницями, які мають відповідники (одиничні або навіть численні) у рідній мові, іноземна мова містить і такі лексичні та граматичні одиниці, які не мають прямих тотожних варіантів перекладу. Саме такі одиниці й називаються у перекладознавстві безеквівалентною лексикою.

С. Влахов та С. Флорін визначають безеквівалентну лексику як «одиниці, що не мають із тих або інших причин лексичних відповідників у мові перекладу» [33, с. 175]. В. Н. Комісаров також означає безеквівалентну лексику як «одиниці вихідної мови, які не мають регулярних відповідників у мові перекладу» [57, с. 147-148].

Натомість, Л. С. Бархударов дає більш розширене визначення поняття та відносить до безеквівалентної лексики слова та стійкі сполучення однієї мови, що не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови. Термін «безеквівалентна лексика», на думку Л. С. Бархударова, слід вживати тільки за відсутності відповідної лексичної одиниці в словниковому складі іншої мови [1, с. 13].

До безеквівалентної лексики дослідниця А. В. Суперанська пропонує відносити, перш за все, неологізми та слова, які називають специфічні поняття і реалії, а також маловідомі імена та назви, для яких треба створювати оказіональні відповідники у ході перекладу [33, с. 175]. До безеквівалентної лексики дослідники також включають реалії, які виділяються в окрему

перекладознавчу категорію та залишаються найменш вивченими лінгвістичними одиницями, серед усіх, які належать до категорії безеквівалентної лексики.

О. Д. Швейцер, Г. Д. Томахін та Я. І. Рецкер, які присвятили значну кількість своїх наукових праць саме проблемі безеквівалентної лексики, прирівнюють її до терміну «реалія». Інша дослідниця, М. Г. Яшина, виділяє «...реалії (лексеми, що називають предмети й явища однієї культури, які не існують в інших) і фонову лексику (слова, денотати яких існують в інших культурах, але культурний фон яких співпадає не повністю)» [63, с. 54].

Тож, саме безеквівалентність є однією з найбільш характерних ознак КМЛ. Відповідно, з наукової точки зору, до групи КМЛ відносять реалії, які становлять лексичну групу, що відображає дійсність однієї культури, яка при цьому є відсутньою в інших культурах та мовах.

Для кожної країни та народу характерні свої особливі умови розвитку (такі, як природні умови, географічне положення, хід історичного розвитку, характер соціального устрою, тенденція суспільної думки, науки, мистецтва), які зумовлюють відмінності різних культур, надаючи їм неповторного та особистого характеру. У зв'язку з цим, у кожній мові існують спеціальні слова, що входять до складу національної лексики, що не мають повних аналогів в інших мовах. Саме такі слова й називаються реаліями.

Власне слово «реалія» походить від латинського «речовий», «дійсний». У класичній граматиці реаліями називають різноманітні фактори, що вивчаються зовнішньою лінгвістикою, такі як державний устрій даної країни, історія і культура даного народу, мовні контакти носіїв даної мови тощо з точки зору їх відображення у даній мові [8, с. 381]. На думку Я. Рецкера, «реалії – це слова, що позначають предмети, процеси й явища, характерні для життя і побуту країни, але не відзначаються науковою точністю визначення, властивою термінам» [32, с. 93].

Р. П. Зорівчак стверджує, що реалії являють собою моно- і полілексемні одиниці, основне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення)

традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача [20, с. 26]. Реалії виявляються лише у процесі співставлення двох мов, наприклад: українське слово «борщ» буде реалією для англійської або німецької мови, однак при цьому воно не є реалією для польської мови, оскільки для її носіїв така страва є знайомою.

Загалом у сучасній науці існує два провідних підходи до розуміння явища реалії – це екстралінгвістична та лінгвістична точки зору. На засадах екстралінгвістичного підходу реалія розглядається як виключно позамовне явище, яке за своєю сутністю становить факт, пов'язаний із подіями суспільного та культурного життя країни, особливостями її державного ладу, історією її народу [4, с. 28]. Представники ж лінгвістичної течії релевантним критерієм виділення реалії вважають передусім її «яскраво виражений національно-культурний колорит, співвіднесеність з об'єктивною реальністю, відображеною в свідомості конкретної лінгвокультурної спільності і, як наслідок цього, відсутність відповідників у інших мовах [5, с. 19].

В. Н. Комісаров включає до категорії реалій також географічні назви, власні імена та прізвища [29, с. 28]. Однак, складність включення таких мовних елементів до категорії реалій полягає у тому, що географічні назви, власні імена та прізвища легко транслітеруються або ж транскрибуються засобами мови перекладу, тоді як реалії перекладаються різними способами та далеко не завжди їх переклад за допомогою транскодування буде ефективним та зрозумілим.

Болгарські дослідники С. Влахов та С. Флорін розглядали поняття доцільності віднесення реалій до категорії безеквівалентної лексики. Зокрема, вчені вважають, що реалії входять як самостійне коло слів до безеквівалентної лексики. На думку дослідників, такі мовні елементи, як терміни, вигуки, екзотизми, аббревіатури, звернення, відступлення від літературної норми частково покривають коло реалій, але у той же час вони частково виходять за межі безеквівалентної лексики. Сама ж безеквівалентна лексика, на думку

С. Влахова та С. Флоріна, становить виключно одиниці, які не мають лексичних відповідників у мові перекладу [6, с. 43].

Дослідник явища реалії Г. Д. Томахін вважає, що зіставлення різних мов і культур дає змогу виокремити такі особливості вживання реалій:

1. Реалія властива лише одному мовному колективу, тоді як в іншому вона відсутня;

2. Реалія присутня в обох мовних колективах, але в одному з них вона може мати додаткове значення: англ. *Finger* [78, с.52] – палець на руці (пальці на нозі іменуються *toe*, тоді як в українській мові таких розбіжностей немає та використовується тільки одне слово – «палець»);

3. У різних суспільствах схожі функції здійснюються різними реаліями;

4. У різних суспільствах подібні реалії розрізняються відтінками свого значення: *cuckooing* – кування зозулі в народних повір'ях деяких народів пророкує нещастя, тоді як в українців та інших слов'янських народів означає скільки років залишилося жити людині [53, с. 14].

Саме у реаліях найбільш точно проявляється близькість мови та культури – поява у матеріальному і духовному житті певного народу нових реалій напряду веде до виникнення відповідних слів у мові. Характерною відмінністю реалії є також її предметний зміст – нерідко реалії можуть обмежуватися навіть рамками окремого колективу чи певної установи. Характерний для реалій також тимчасовий колорит [53, с. 13], адже будучи мовним явищем, тісно пов'язаним з культурою, вони швидко реагують на будь-які зміни в розвитку суспільства. Це зумовлює наявність у мові реалій неологізмів, історизмів, архаїзмів. Кожен із цих типів реалій вимагає індивідуального підходу при перекладі.

Як можна спостерігати, думки вчених на сутність реалії як об'єкту лінгвістичних досліджень значною мірою різняться. Навіть саме поняття реалії не є чітко фіксованим у лінгвістиці та перекладознавстві, а тому для позначення слів-реалій були введені різноманітні поняття, наприклад:

- 1) безеквівалентна лексика – слова, які не мають еквівалентів за межами мови, до якої вони належать (Г. В. Чернов, А. В. Федоров);
- 2) екзотизми – лексичні одиниці, що позначають географічні та історичні реалії (А. Є. Супрун);
- 3) лакуни – ситуації, звичні для культури одного народу, але відсутні в іншій культурі (І. І. Ревзин, В. Ю. Розенцвейг);
- 4) варваризми – слова, за допомогою яких стає можливим опис чужих звичаїв, особливостей життя і побуту, створення місцевого колориту (А. А. Реформатський);
- 5) етнокультурна лексика (етнолексеми) – лексичні одиниці, що характеризують систему знань про специфічну культуру певного народу як історико-етнічної спільноти людей (Л. А. Шейман);
- б) алієнізми – слова із маловідомих мов, які підкреслюють стилістичну функцію екзотизмів (В. П. Берков).

Фактично, всі ці терміни можна замінити поняттям КМЛ, що дає нам змогу розуміти його як обширну категорію, яка включає у себе низку підтипів такої безеквівалентної лексики. При цьому також слід зауважити, що саме поняття КМЛ з'явилося значно пізніше за означені вище терміни. Відповідно, до появи терміну «культурно-маркована лексика» дослідники здебільшого послуговувалися іншими найменуваннями і передусім – поняттям «реалія» – на позначення лексичних одиниць, які включають культурний компонент.

Тож, КМЛ виступає обширною категорією, яка охоплює велику групу лексики, що володіє національно-специфічною конотацією. До складу КМЛ може входити безліч інших категорій безеквівалентної лексики, наприклад – реалії, екзотизми, варваризми тощо. З огляду на складність визначення безпосереднього складу КМЛ, слід звернутися до вивчення наявних на сьогоднішній день класифікацій КМЛ.

1.3. Підходи до класифікації культурно-маркованої лексики

Аналогічно до того, як на сьогодні відсутнє єдине загальноприйняте визначення поняття «культурно-маркована лексика», відсутня і єдина класифікація таких лексем. Різні дослідники пропонують різні підходи до визначення складу КМЛ.

Так, О. Кирик та В. Філонова трактують КМЛ як безеквівалентну лексику [25, с. 41]. Є. Верещагін та В. Костомаров виокремлюють безеквівалентну та фонову лексику (або частково безеквівалентну) [55, с. 45–51], Б. Гдовська до вже згаданих груп КМЛ додає конотативну та ономастичну лексику [9, с. 40].

Тож, поняття КМЛ належить до безеквівалентної лексики, однак, поряд з цим, у мовознавстві існують такі поняття як «фонова лексика», «лакуна», «реалія», «екзотизм», «етнографізм», «варваризм» тощо. Наявність такої значної кількості термінів на позначення лексичних одиниць з культурним компонентом у семантиці зумовлена відсутністю одностайної думки серед мовознавців щодо класифікації культурно маркованої лексики. Розглянемо найбільш вагомий підходи до класифікації КМЛ, які існують у мовознавчій науці на сьогоднішній день.

М. Г. Яшина виділяє «...реалії (лексеми, що називають предмети й явища однієї культури, які не існують в інших культурах) і фонову лексику (слова, денотати яких існують в інших культурах, але культурний фон яких співпадає не повністю)» [64, с.23].

Т. А. Іванкова розглядає лакуни й реалії у складі безеквівалентної лексики і виділяє такі групи:

- 1) безеквівалентна лексика;
- 2) фонова лексика;
- 3) прецедентні тексти;
- 4) конотативна;
- 5) лексика;
- 6) тропи [23, с.22].

Т. Ю. Тупиця наголошує на таких складових КМЛ:

1) власні назви (особові імена, географічні назви, назви установ, організацій, газет тощо);

2) слова-реалії (слова, які означають предмети, властиві лише культурі певного народу; словникові одиниці, які означають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практиці іншомовного соціального колективу; слова, які означають різного роду предмети побуту, матеріальної та духовної культури, властивої тільки певному народові);

3) слова-символи [66, с.122].

Т. Г. Добросклонська називає такі рівні КМЛ:

1) денотативний (пов'язаний з використанням безеквівалентних одиниць);

2) конотативний (пов'язаний з використанням лексичних одиниць з додатковими, супутніми значеннями);

3) асоціативний (фонова лексика й прецедентні тексти);

4) метафоричний (метафори й порівняння тощо з національно-культурним компонентом, як от тропи) [13].

Окремо слід звернутися до класифікації реалій, адже саме цей термін, ще до введення у науковий дискурс поняття КМЛ, вживався як його заміник. Дослідниця явища реалії Р. П. Зорівчак пропонує варіанти класифікацій реалій в історико-семантичному та структурному планах. В історико-семантичному плані виокремлюють:

1) власне реалії (за наявних референтів);

2) історичні реалії – семантичні архаїзми, які внаслідок зникнення референтів входять до історично дискантної лексики, втративши життєздатність [39, с. 163].

У структурному плані Р. П. Зорівчак пропонує виокремлювати реалії-одночлени, реалії-полічлени номінативного характеру, реалії-фразеологізми. С. Влахов та С. Флорін, у свою чергу, пропонують розглянути класифікацію реалії під різними кутами зору, а зокрема – за предметною ознакою та за місцевою ознакою (в залежності від національної та мовної залежності).

Так, за предметною ознакою дослідники пропонують виокремлювати:

1. Географічні реалії: найменування об'єктів фізичної географії, в тому числі і метеорології: *Themes, London, Alaska, Tennessee* тощо.

2. Етнографічні реалії:

– побут (їжа, напої, побутові заклади, одяг та взуття, прикраси, житло, меблі, посуд та ін. обладнання, транспорт): *kilt, Yorkshire pudding, tube*;

– праця (люди праці, знаряддя праці, організація праці (включно господарства): *undocumented alien (long-term US resident without either US citizenship or visa)*;

– мистецтво і культура (музика і танці, музичні інструменти, театр, свята та ігри тощо).

3. Етнічні об'єкти (етноніми, прізвиська, найменування осіб за місцем проживання тощо).

4. Міри і гроші (одиниці мір, грошові одиниці, простомовні найменування мір і грошей): *dollar, euro, cent*.

5. Суспільно-політичні реалії:

– адміністративно-територіальний устрій (адміністративно-територіальні одиниці, населені пункти);

– органи та носії влади (органи влади, носії влади).

6. Суспільно-політичне життя (політична діяльність та діячі, патріотичні та суспільні рухи, соціальні явища та рухи, звання, титули, звернення, стани та станові знаки і символи);

7. Військові реалії (підрозділи, зброя, обмундирування, військові службовці і командири) [7, 54].

Класифікація реалій за місцевою ознакою стосується тих же реалій, але розглянутих під іншими кутами зору [6, с. 65-67]. Так, С. Влахов та С. Флорін виокремлюють в площині однієї мови свої (слова даної мови) та чужі (запозичення або кальки з інших мови) реалії. У площині пари мов дослідники виділяють зовнішні реалії (однаково чужі для обох мов) та

внутрішні реалії (слова, які належать одній з пари мов, і отже, чужі для іншої мови).

Децю іншу класифікацію пропонує Г. Д. Томахін, виокремлюючи із загальної маси лексики ономастичні реалії, які, на відміну від звичайних власних назв, є завжди національно забарвленими. До числа таких ономастичних реалій дослідник відносить:

1. Географічні назви (топоніми), особливо ті, яким властиві культурно-історичні асоціації.

2. Антропоніми – імена історичних особистостей, громадських діячів, учених, письменників, діячів мистецтва, популярних спортсменів, персонажів художньої літератури та фольклору.

3. Назви творів літератури і мистецтва; історичні факти і події в житті країни; назви державних та громадських установ і багато іншого [52, с. 45].

На окрему увагу серед реалій заслуговують власні назви. Їх місце у класифікаціях варіюється – деякі вчені розглядають їх як різновид безеквівалентної лексики, інші ж – як різновид реалій. Частина лінгвістів (С. Г. Тер-Мінасова, Г. Д. Томахін та ін.) до числа реалій у лінгвокраїнознавстві зараховує ономастичні реалії, які охоплюють:

– географічні назви (топоніми), особливо ті, які мають культурно-історичні асоціації;

– антропоніми – імена історичних особистостей, громадських діячів, письменників, учених, діячів мистецтва, персонажів художньої літератури та фольклору;

– назви творів літератури та мистецтва, історичні факти та події в житті країни, назви державних громадських установ та багато інших [61, с. 10].

Неоднозначне розуміння змісту лінгвокультурних реалій зумовлює необхідність виділити окремий клас ономастичних реалій, оскільки переважна більшість учених відносять власні назви та імена до класу КМЛ. До ономастичних лінгвокультурних реалій належать антропоніми, топоніми, імена літературних героїв, назви компаній, музеїв, театрів, ресторанів, магазинів,

пляжів, аеропортів, зооніми, назви творів літератури та мистецтва, історичні факти та події в житті країни, назви державних та суспільних установ.

Синтаксично КМЛ можна розділити на стійкі словосполучення і фразеологізми. Крім того, КМЛ прийнято розділяти на реалії й фонову лексику, у залежності від мов, які зіставляються [57, с. 36].

Ф. С. Бацевич наводить таку дефініцію фонової лексики як лексики, яка несе інформацію національно-культурного характеру і потребує лінгвокраїнознавчого коментаря, оскільки поняття, що виражається словами іноземної мови, яка вивчається, відсутні в рідній мові або їх знання в двох мовах не співпадають. Фонові слова – це лексичні одиниці, які вільно перекладаються іноземними мовами, але містять цінну інформацію про специфічно-національну позамовну діяльність [3, с. 33]. Фонові слова – слова, які відрізняються від еквівалентних іншомовних слів лексичними фонами. Тож, фонова лексика є фактом існування безеквівалентності на рівні лінгвістичного коду.

Окрім виокремлення груп безеквівалентної та фонової лексики, а також реалій як елементів КМЛ, важливо звернути увагу й на явище лакун. Теорія лакунарності зародилася ще в епоху актуальності етнопсихолінгвістики та вивчає міжкультурні комунікації як обмеження, у рамках якого можуть бути виявлені неконгруентності картин світу, що належать особами, між якими здійснюється комунікація. Дана теорія є невід’ємною частиною вивчення КМЛ, адже порівняння культур здійснюється за допомогою порівняння двох лакун, між якими виявляються відмінності.

Під лакунарністю у лінгвістиці розуміють значущу відсутність лексичних одиниць або їх змістовних компонентів в одній з порівнюваних мов. Лексична лакуна від лат. *lacuna* – «поглиблення») – це прогалина, пропуск, відсутність будь-якої лексичної одиниці в одній мові при її наявності в іншій мові або мовах [72, с. 341]. У англійській літературі поняття «лакуна» відоме як «*gap*». Термін «лакуна» був введений у вітчизняну лінгвістику Ю. С. Степановим,

який називав їх також «прогалинами», «білими плямами» в семантичній картині мови [50, с. 120].

За визначенням С. О. Швачко та Т. О. Анохіної лакуни – це семантичний вакуум, який є чинним у модусах мови, мовлення і мовленнєвої поведінки, це семантичні пустоти та відмінності, є зворотною стороною ідентифікації, чинником пізнавального процесу та подолання інформаційного вакууму [59, с. 5]. З точки зору З. Д. Попової й Й. А. Стерніна, лакуна – це відсутність лексичної одиниці в одній мові за її наявності в іншій. Ці автори підкреслюють, що головною особливістю лакун є те, що вони виникають у процесі спілкування, у процесі контакту двох культур [42, с.43].

Саме лакуни складають національно-культурний зміст тексту вихідної мови і є трудностю етносемантичного рівня, яку реципієнтові доводиться долати в міжкультурній комунікації. При цьому завдання полягає в збереженні і передачі етнокультурної своєрідності для досягнення адекватного перекладу.

До основних ознак лакуни можна віднести незрозумілість, незвичність (екзотичність), чужість. В англійській мові, зокрема, не існують еквіваленти для позначення таких українських понять, як *доба*, *окріп*, *борц*, *маячити* і т.д. У той же час в українській мові відсутні при порівнянні з англійською позначення для наступних понять: щось, що несподівано отримало широке визнання (несподівано знаменита книжка, кінокартина) – *sleeper*; сім'я, яка приймає дітей на виховання за плату – *baby-farm*, сходити і принести – *fetch*.

Підсумовуючи здійснений аналіз підходів до класифікації КМЛ, зауважимо, що вивчення культурологічної, етнолінгвістичної та лінгвістичної літератури дозволяє зробити висновок про те, що КМЛ охоплює такі поняття:

1) безеквівалентна лексика – «слова, відсутні в іншій культурі та в іншій мові» [46, с. 41], яка у свою чергу містить: слова-реалії (означальні, гіпонімічні, власне реалії, історичні реалії) – «назви предметів матеріальної культури, що властиві лише певним націям і народам, факти історії, державних інститутів, імена національних і фольклорних героїв, міфологічних істот» [61, с. 2]; фонову лексику – слова, які «несуть у собі інформацію національно-культурного

характеру, потребують лінгвокультурологічного коментаря, але можуть бути перекладені іншими мовами» [3, с.12];

2) екзотизми – «слова і вирази, які засвоєні з інших мов з метою відтворення місцевого колориту країни» [46, с. 137];

3) варваризми – «іншомовні слова або вирази, які повністю не засвоєні мовою, а відображають особливості семантики іншої мови» [66, с. 56].

Важливо також звернути увагу на критерії, які застосовуються у процесі виокремлення КМЛ. Зокрема, це такі критерії:

1. Семантичний: наявність у структурі лексичного значення семи «національне», «етнічне»;

2. Символічний: знакові символічні образи, наприклад, для української культури це - пшениця, коровай, дідух тощо;

3. Граматичний – дає можливість за формальними показниками виділити автентичні та запозичені одиниці;

4. Функціонально-стилістичний – функція створення національного колориту.

Окрім того, вагомими принципами класифікації також є термінологічна чіткість і послідовність, з'ясування основних критеріїв добору та аналізу мовного матеріалу. Доцільно враховувати специфіку самих мовних одиниць, адже до групи КМЛ можуть входити як слова, словосполучення, так і прислів'я, приказки, крилаті вислови, фразеологізми, слова-символи, алюзії [70, с.406]. Важливим є також статус КМЛ у мові-джерелі (зокрема відхилення від норми), сфера їх функціонування (діалектизми, жаргонізми, арготизми), часова належність (неологізми або архаїзми), роль у структурі художнього тексту («включення» цитат, афоризмів у загальну канву тексту; етнокультурологічна, аксіологічна, образна, сакральна-символічна, текстотвірна, кумулятивна функції). Важливо також враховувати будову КМЛ, адже ця група лексики може включати аббревіатури, слова із суфіксами суб'єктивної оцінки тощо. КМЛ може належати до різних лексико-граматичних класів слів (вигуки, звуконаслідування).

Загалом же, на сьогодні у лінгвістиці існують різні підходи до класифікації КМЛ, що зумовлюється, передусім, складністю цього лінгвістичного явища на позначення культурної специфіки будь-якого етносу. КМЛ здебільшого не мають точних відповідників в іншій мові і потребують особливого підходу при перекладі.

Вироблення єдиної класифікації КМЛ має здійснюватися з урахуванням перехідних явищ (зокрема власні назви як розряд безеквівалентної лексики та власні назви як реалії). Важливо з'ясувати також існування емоційно-експресивного потенціалу слова, існування асоціативних значень у мові-джерелі. Загалом же, цей напрямок лінгвістичних досліджень залишається перспективним, оскільки дає можливість систематизувати результати досліджень та розробити уніфікований підхід до класифікації та аналізу КМЛ.

РОЗДІЛ 2

ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

2.1. Типологія культурно-маркованої лексики з перекладацької точки зору

Розглянемо типологічний аспект КМЛ на матеріалі англомовного художнього дискурсу, а саме – романів американського письменника Ф. С. Фіцджеральда, у яких відобразився один із найбільш яскравих культурно-історичних періодів США – «епоха джазу».

З точки зору перекладу КМЛ включає, передусім, безеквівалентну лексику. Як показав теоретичний аналіз, вчені й досі не мають чіткого розмежування цього поняття та суміжних йому понять, таких як «лакуна» чи «реалія». У цьому дослідженні дотримуємося трактування безеквівалентної лексики як більш широкого поняття, до якого входять, у якості типів безеквівалентної лексики, лакуни та реалії як вужчі поняття.

За основну характеристику безеквівалентної лексики, як вагомого компоненту групи КМЛ, беремо відсутність відповідників цієї лексики в інших мовах. При цьому слід пам'ятати, що з перекладацької точки зору безеквівалентна лексика відрізняється від реалії меншою стабільністю її статусу. Реалія англійської мови зберігає цю свою роль по відношенню до всіх або ж більшості інших мов, тоді як безеквівалентна лексика зберігає цей свій статус переважно у рамках конкретної пари мов, у нашому випадку – англійської та української мов. Відповідно, словник безеквівалентних лексем буде різним для різних пар мов.

Прикладом безеквівалентної лексики є, наприклад, найменування освітніх закладів у різних країнах, оскільки освітні системи різних країн світу часто мають вагомні відмінності. Так, у Великій Британії та США існує таке освітнє явище, як «college-preparatory school» (скорочено – prep-school), яке є типом

середньої школи, спрямованої на підготовку учнів до подальшого здобуття вищої освіти.

Ця лексема є безеквівалентною у парі англійської-української мов, оскільки в українській системі освіти ідентичне явище відсутнє. Відтак дана лексема перекладається у тексті через наближений переклад, коли перекладач добирає поняття у цільовій мові, яке не збігається з вихідним поняттям, однак має з ним певну семантичну схожість та здатне розкрити суть описуваного явища для читача:

*All my aunts and uncles talked it over as if they were choosing a **prep-school** for me...[75, p.3].*

*Мої численні тітки й дядьки обговорювали це питання так заклопотано, наче йшлося про вибір для мене **початкової школи**..[74, с.2].*

Слід зауважити, що переклад безеквівалентної лексеми *prep-school* [3, p. 75] як *початкова школа* є не точним, адже український читач зовсім по-іншому сприймає поняття «початкова школа» (це одна із ланок загальноосвітньої школи, яка охоплює 1-3 класи). Такий переклад вважаємо недостатньо адекватним, а тому пропонуємо власний варіант перекладу:

*Мої численні тітки й дядьки обговорювали це питання так заклопотано, наче йшлося про вибір для мене **приватної підготовчої школи**... У даному випадку використаний наближений переклад з елементами описового перекладу (через додавання лексеми «приватна»). Окрім того, переклад може бути розширений за допомогою уточнення типу підготовчої школи – оскільки в Україні діють тільки підготовчі заклади, які готують дошкільнят до загальноосвітньої школи, то доцільно вказати, що у тексті мова йде про приватну школу, яка готує учнів до коледжу.*

Характерно, що якщо для мовної пари «англійська-українська» лексема «*prep-school*» є безеквівалентною, то для інших мов ця лексема може мати відповідні еквіваленти. Наприклад, у японській мові є точний еквівалент цієї англійської лексеми – «*уобікоу*».

Таким чином, безеквівалентна лексика вирізняється тим, що вона має основну свою характеристику – безеквівалентність – тільки у рамках певних мовних пар та є виключно перекладознавчим поняттям.

Звертаючись до питання перекладу безеквівалентної КМЛ, доцільно зауважити, що найчастіше така лексика перекладається через використання транслітерації. Такий переклад дозволяє не лише достатньо точно передати сутність КМЛ, але й зберегти її національно-специфічну конотацію, відтворити колоритність певного історичного періоду. Прикладом може слугувати транслітерація назви американського авто:

*I had a dog, at least I had him for a few days until he ran away, and an old **Dodge** and a Finnish woman...*

Я завів собаку – щоправда, всього на кілька днів, бо потім він утік, – купив старенький «додж» і найняв служницю, фінку...

Більшість власних назв – імен, найменувань географічних об'єктів, культурно-специфічних реалій, які номінують марки авто, найменування специфічних американських видів одягу, зачісок, їжі чи напоїв перекладаються за допомогою транслітерації [41, с.181]. Прикладом можуть слугувати такі культурно-марковані лексеми, як: *Nevada* – Невада, *California* – Каліфорнія, *Detroit* – Детройт тощо.

Приклад використання транслітерації для перекладу безеквівалентних КМЛ у досліджуваному романі «The Great Gatsby» спостерігаємо у наступному уривку:

*How do you get to **West Egg** village? - he asked helplessly [75, p.4].*

*Ви не скажете, як дістатися до **Вест-Егга**? – безпорадно спитав він [74, p.4].*

Не завжди безеквівалентні власні назви, як носії культурно-маркованої конотації, знайомі українському читачеві. Так, у тексті роману використовуються неофіційні назви деяких явищ, як от назва Йельського університету *New Haven*:

I graduated from New Haven in 1915, just a quarter of a century after my father...[75, p. 50].

1915 року, рівно через двадцять п'ять років після мого батька, я завершив вищу освіту в **Нью-Хейвені***...[74, с. 49].

*В Нью-Хейвені міститься Йельський університет.

Якщо для американського читача роману ця назва може бути знайомою, то для українського читача більш звичне офіційне найменування університету. У той же час, незнайомий детально з географією США український читач навряд-чи ознайомлений із тим, що Йельський університет знаходиться у місті Нью-Хейвен. З огляду на це у перекладі використано перекладацький коментар, який покликаний пояснити читачу культурно-марковане значення безеквівалентної лексеми.

Втім, не завжди переклад безеквівалентної лексики через прийом транслітерації дозволяє досягти найбільш адекватного перекладу. Часто просте відтворення звучання КМЛ засобами транслітерації не надає читачу можливості зрозуміти повноцінне значення лексеми, тому перекладач може обирати інші прийоми перекладу.

У наступному прикладі спостерігаємо застосування описового перекладу для відтворення КМЛ з тексту оригіналу:

*...but no one swooned backward on Gatsby and no **French bob** touched Gatsby's shoulder and no singing quartets were formed with Gatsby's head for one link* [75, p. 84].

*...й жодна **під хлопчика обстрижена голівка** не притулялася до його грудей, і жодна трійця любителів співів не запрошувала його утворити **квартет*** [74, с. 82].

У даному уривку вжито КМЛ *French bob*, яка номінує жіночу коротку зачіску, яку також називають «стрижкою під хлопчика». Можливий переклад такої лексеми і через прийом транслітерації («боб»), або прийом функціонального аналогу з елементом транслітерації (боб-каре»), однак у

досліджуваному нами варіанті перекладу англомовного роману використовується описовий переклад: *під хлопчика обстрижена голівка*.

Більш вдалим прикладом використання описового перекладу для передачі безеквівалентної лексики є переклад слова *fortnight*:

*At least once a **fortnight** a corps of caterers came down with several hundred feet of canvas and enough colored lights to make a Christmas tree of Gatsby's enormous garden* [75, p.39].

*Щонайменше **двічі на місяць** до мого сусіда приїздив цілий загін декораторів, які привозили кількасот метрів брезенту й таку ж кількість різноколірних лампочок, ніби збиралися перетворити величезний сад Гетсбі на різдвяну ялинку* [74, с.38].

Для англійського слова *fortnight* в українській мові не існує повного еквівалента, але який можна передати за допомогою описового перекладу. Значення даної лексеми можна виразити по-різному – слово *fortnight* означає часовий проміжок у два тижні, 14 днів, тобто – півмісяця. У тексті це слово передане через описовий переклад «*двічі на місяць*», що обумовлено контекстом.

Безеквівалентними є й найменування деяких страв та напоїв. Наприклад, у одному з епізодів досліджуваного нами роману герой замовляє американський алкогольний напій *highball* – віскі з содовою, соком, льодом, поданий у високому бокалі. Саме через високий посуд, у якому подається цей напій, у його назві використовується семантичний елемент *high*. Однак, при перекладі перекладач не може завжди використовувати описовий переклад, адже він перевантажує текст перекладу зайвими лексичними засобами. Натомість, у тексті перекладу використовується функціональний аналог, при цьому опускаються необов'язкові для загального розуміння тексту елементи:

– *“Highballs?” asked the head waiter* [75, p.54].

– *Віскі з содовою?* – спитав метрдотель [74, с.53].

Окрім того, безеквівалентними є назви деяких страв. У романі використовується назва страви *hash* – ця страва свого часу була популярною у

США та Великобританії, однак не має точного аналогу у слов'янських країнах. Словниками ця страва описується таким чином: «страва, що складається з подрібненого м'яса, картоплі та цибулі, обсмажених на сковороді». Для перекладу цієї безеквівалентної лексеми також використовується функціональний аналог «піджарка»:

*A succulent **hash** arrived, and Mr. Wolfshiem, forgetting the more sentimental atmosphere of the old Metropole, began to eat with ferocious delicacy [75, p.55].*

*Нам подали соковиту **піджарку**, і містер Вольфсгайм, забувши про зворушливі переваги старого «Метрополя», з лютотою вправністю заходився їсти [74, с.54].*

У Словнику української мови слово «піджарка» визначається як «страва з підсмажених шматочків м'яса» [68, с.145]. Відповідно, така лексема не є точним еквівалентом, однак достатньо точно передає значення назви страви, яка відсутня серед реалій української кулінарної культури.

Окрім безеквівалентної КМЛ, яка відображає реалії американської культури, у тексті роману використовуються також екзотичні реалії, наприклад, лексема *caravansary*:

*So the whole **caravansary** had fallen in like a card house at the disapproval in her eyes [75, p.114].*

*Отже, весь **караван-сарай** розпався, мов картковий будиночок, під її осудливим поглядом [74, с.113].* У словнику англійської мови ця реалія, характерна для Далекого та Середнього Сходу, пояснюється як «a kind of inn with a large central court, where caravans stop for the night». Найбільш близьким варіантом перекладу цієї безеквівалентної КМЛ є «гостинний двір» (наближений переклад), тоді як у тексті використаний варіант перекладу «караван-сарай», який також належить до наближеного перекладу, однак робить значення безеквівалентної лексеми менш зрозумілим.

Таким чином, безеквівалентна лексика є одним із елементів КМЛ. До безеквівалентної лексики відносяться лише ті лексеми, які у конкретній мовній парі не мають свого еквівалента. Переклад безеквівалентної КМЛ здійснюється

за допомогою транслітерації, приблизного та описового перекладу, а також функціонального аналогу.

Культурно-маркована специфіка розглянутих безеквівалентних лексем найбільш точно передається при використанні прийомів приблизного та описового перекладу. Натомість, при використанні транслітерації (переважно застосовується при перекладі власних назв) іноді потребується перекладацький коментар як додатковий засіб для передачі культурної конотації таких лексем.

2.1.1. Лакуни як елементи англомовної культурно-маркованої лексики

Ще одним перекладацьким явищем, яке входить до структури КМЛ є лакуни, які трактуємо у цьому дослідженні, як відсутність лексичної одиниці в одній мові за її наявності в іншій. Лакуни часто стають причиною комунікативної невдачі при спілкуванні представників двох різних культур і, так само, є однією із перекладацьких труднощів.

Слід зауважити, що низка дослідників трактує лакуни як синонім безеквівалентної лексики. У цьому дослідженні ми схилиємося до думки, що лакуни, так само, як і реалії, становлять один із типів безеквівалентної лексики. Відмінність лакун від реалій полягає у тому, що, по-перше, реалії тісно співвідносяться із референтом і позначають поняття, яке є уявленням про предмет, наявний лише в одній країні, а в іншій відсутній [44, с.174]. Лакуни ж, натомість, висловлюють поняття про предмет, наявний у двох країнах, але позначають його в процесі вираження смислових відтінків поняття. По-друге, реалії пов'язані зі значенням через висловлені ними поняття, а лакуни – це смислові прогалини.

Наприклад, лакунами є найменування та імена культурно-специфічних явищ чи особистостей. Так, лише у грецькій культурі існують власні назви для найменування міфічних героїв чи істот, як от ім'я короля Мідаса, який мав силу перетворювати все, до чого доторкнеться, на золото. Із грецької мови ця

лексема через транслітерацію передається засобами інших мов світу, наприклад:

*I bought a dozen volumes on banking and credit and investment securities and they stood on my shelf in red and gold like new money from the mint, promising to unfold the shining secrets that only **Midas and Morgan and Maecenas** knew [75, p.4].*

*Я купив кільканадцять посібників з банківської і кредитної справи, з економіки капіталовкладень, і вони вишикувалися на полиці, сяючи червоними палітурками з золотим тисненням, мов щойно викарбувані монети, обіцяючи розкрити блискучі таємниці, відомі лише **Мідасу, Моргану й Меценату** [74, с.4].*

Тут використовується транслітерація для передачі культурно-маркованої лакуни в українському перекладі. При цьому, за своєю культурною специфікою ім'я Мідас належить давньогрецькому культурному середовищу. У випадку наведеного прикладу перекладу ця КМЛ проходить довгий шлях транслітерації спочатку з грецької на англійську мову, а потім з англійської на українську.

Окрім КМЛ *Midas* у англомовному реченні вжиті також прізвища справжніх історичних осіб – американського фінансиста Дж. П. Моргана (*Morgan*) та римського державного діяча і покровителя Горація і Вергілія – Гая Клінія Меценаса (*Maecenas*). При цьому остання лексема належить до культурного середовища давнього Риму, тоді як прізвище Моргана – це КМЛ, що належить до американського культурного поля.

Всі ці три КМЛ виконують у тексті стилістичну та експресивну функцію, вони вживаються у формі перелічення, тобто є лексико-граматичним стилістичним засобом. При цьому всі три лексеми несуть у собі схоже поняттєве навантаження – вони номінують особу, яка володіє великими багатствами. Для американського читача, на якого і орієнтований, у першу чергу, досліджуваний роман, найбільш близькою для розуміння є лексема *Morgan*, адже вона номінує саме американську історичну постать. Таким чином, якщо читач не буде ознайомлений із якоюсь із наведених КМЛ, інші

можуть підказати йому їх значення. Натомість, для українського читача з більшою вірогідністю менш відомою буде американська КМЛ, оскільки культура європейських країн є ближчою та відомішою українцям.

Тож, у наведеному прикладі всі три КМЛ є культурними лакунами – вони належать до різних культурних груп та по-різному сприймаються читачами-представниками української та американської культури. Спільне їх використання у тексті підряд дозволяє читачу легше ідентифікувати культурно-марковану конотацію та сприймати текст цілісно.

Загалом, саме лакуни складають національно-культурний зміст тексту вихідної мови і є трудністю етносемантичного рівня, яку реципієнтові доводиться долати в міжкультурній комунікації. При цьому завдання полягає у збереженні і передачі етнокультурної своєрідності для досягнення адекватного перекладу.

Серед позамовних лакун виділяють мотивовані й немотивовані. Мотивовані лакуни пояснюються відсутністю відповідного предмета або явища в національній культурі, тоді як немотивовані лакуни не можуть бути пояснені відсутністю явища або предмета – адже відповідні предмети і явища в культурі є, втім слів для їх позначення немає.

Більш розповсюджені мотивовані лакуни, наприклад, у наступному прикладі вживається мотивована лакуна *Yale Club*, яка позначає явище, відсутнє у будь-якій іншій, окрім американської, культурі:

*I took dinner usually at the **Yale Club** – for some reason it was the gloomiest event of my day – and then I went up-stairs to the library and studied investments and securities for a conscientious hour [75, p.57].*

*Вечеряв я звичайно в **Йельському клубі** – чомусь для мене це була найбезрадісніша година дня, – а потім ішов нагору, до бібліотеки, й щонайменше годину сумлінно працював, вивчаючи механізми інвестицій та кредитів [74, с.57].*

Переклад цієї мотивованої лакуни здійснено за допомогою використання елементів транслітерації та кальки, а також перекладацької трансформації –

граматичної адаптації транслітерованої лексеми (*Yale – Йельський*). Прикладів мотивованих лакун багато, а тому вони є простішими для перекладу, оскільки їм приділяється більше уваги у практиці перекладу.

Натомість, немотивовані лакуни складніші у контексті перекладу, адже зазвичай для їх передачі використовуються такі прийоми перекладу, як функціональний аналог, описовий чи наближений переклад. Прикладом такої лакуни є лексема *fortnight*, яка позначає часовий проміжок у два тижні, тобто – 14 днів. Безумовно, саме явище, яке позначає ця лексема, існує однаково для всіх народів. Однак в українській мові немає назви для нього, яка могла б лаконічно та однослівно передати зміст цієї лакуни.

Розглядаючи особливості перекладу КМЛ англійської мови, які є лакунами, також можна відмітити, що іноді перекладачі вдаються до заміни мотивованих лакун, які позначають невідоме українському читачу явище, на більш звичні номінації. Наприклад, переклад мотивованої лексеми *omnibus* здійснений у даному випадку через використання функціонального аналогу *рейсовий автобус*:

*On week-ends his **Rolls-Royce** became an **omnibus**, bearing parties to and from the city, between nine in the morning and long past midnight, while his station wagon scampered like a brisk yellow bug to meet all trains* [75, p.39].

*По суботах і неділях його «ролс-ройс» перетворювався на **рейсовий автобус** і з дев'ятої ранку до пізньої ночі возив гостей з міста чи до міста, а його фургончик, мов прудкий жовтий жук, бігав до станції зустрічати кожний поїзд* [74, p.38].

Перекладач вирішив замінити найменування транспорту, відсутнього в Україні (*omnibus* – вид міського громадського транспорту другої половини XIX ст., який має вигляд багатомісного візка на кінській тязі, попередник автобуса) на назву більш звичного явища – *рейсовий автобус*. Втім, вважаємо такий переклад мотивованої лакуни не достатньо доцільним, адже втрачається стилістична забарвленість та культурна маркованість лексеми. Слово *omnibus* виконує у тексті роль порівняння, посилається на історичний вид транспорту,

який є вишуканим та таким, яким могли користуватися лише багатії. Натомість, *рейсовий автобус* в українській лінгвокультурі сприймається як звичайний, сучасний та відомий і доступний кожному вид транспорту. Тому такий функціональний аналог, насправді, не є виграшним варіантом перекладу, адже функції оригінальної КМЛ у тексті перекладу він не передає.

У наведеному прикладі також використано лакуну *Rolls-Royce*, яка перекладається через використання прийому транслітерації як «*ролс-ройс*». Ця лакуна також є мотивованою, однак її переклад є адекватним та доцільним. Вважаємо, що через використання аналогічного прийому перекладу можна перекласти й КМЛ – *omnibus* / *омнібус*. Такий варіант перекладу дозволяє краще передати культурну специфіку лакуни та зберегти стилістичну функцію лексеми у тексті.

Таким чином, лакуни є одним із типів безеквівалентної лексики та зазвичай є культурно-маркованими. Серед лакун виділяють мотивовані та немотивовані, що залежить від того, чи наявне у культурі перекладу явище, яке номінує ця лакуна [40, с.245]. Серед прийомів перекладу лакун виділяємо транслітерацію, кальку, функціональний аналог, описовий переклад.

2.1.2. Реалії у типології англомовної культурно-маркованої лексики

Окрім лакун до одного із типів безеквівалентної КМЛ належать також реалії. Реаліями прийнято вважати слова не просто слова, які позначають якість явища чи предмети, відсутні у культурі мови перекладу. Реалії – це, передусім, слова, які позначають предмети, пов'язані з історією, культурою, економікою та побутом країни мови оригіналу, які відрізняються повністю або частково (окремими семантичними частками своїх лексичних понять) від лексичних понять слів мови перекладу.

Дослідники реалій виділяють безліч їх типів. Передусім, реалії розрізняють за предметною ознакою. Зокрема, виокремлюються географічні реалії, які є КМЛ, оскільки номінують національно-обумовлені явища,

притаманні лише певній конкретній місцевості. У досліджуваному романі «Great Gatsby» зустрічаємо безліч географічних реалій, наприклад: *Tennessee, Long Island Sound, New Haven, Argonne Forest*:

Twenty miles from the city a pair of enormous eggs, identical in contour and separated only by a courtesy bay, jut out into the most domesticated body of salt water in the Western Hemisphere, the great wet barnyard of Long Island Sound [75, p.8].

За двадцять миль від міста в солону масу найбільш освоєних вод західної півкулі, в широченний затон, що зветься **протокою Лонг-Айленд**, заходять два миси, які обрисами нагадують величезні яйця, однакові за формою і розділені тільки невеликою затокою [74, с.8].

У даному прикладі використовується не лише транслітерація назви самого географічного об'єкту (*Long Island / Лонг-Айленд*), але також калькування (*sound / протока*) та така перекладацька трансформація, як перестановка – у оригінальній КМЛ слово *sound* є третьою лексемою у складі реалії, тоді як у перекладеному варіанті це слово вживається на початку словосполучення.

Серед географічних та інших найменувань, які є реаліями, значну кількість КМЛ становлять топоніми, антропоніми та інші власні назви. Топоніми, використані у романі Ф. С. Фіцджеральда «Great Gatsby» включають у себе такі групи:

1) основна текстова антитеза *East / West* (*Схід / Захід*) присутня у романі, а також назви американських штатів, районів, міст, наприклад: *West Egg / Вест-Егг, Nevada / Невада, California / Каліфорнія, Detroit / Детройт, Lake Superior / Верхнє Озеро, St. Paul / Сент-Пол, Milwaukee / Мілуокі* та ін.;

2) вулична та районна розмітка Нью-Йорка (*the 158th Street / сто п'ятдесят восьма вулиця, the 33rd Street / Тридцять третя вулиця, 42nd Street / Сорок друга вулиця, Broadway / Бродвей*);

3) назви готелів та апартаментів (*the Plaza Hotel* / готель «Плаза», *Seelbach Hotel* / готель «Мюльбах», *Santa Barbara Hotel* / готель у Санта Барбарі, *Murray Hill Hotel* / готель «Мюррей Хілл»;

4) інші місця: *Versailles* / Версаль, *Asheville* / Ешвіль, *Hot Springs* / Хот-Спрінгс та *Palm Beach* / Палм-Біч та ін.

Використання цих топонімів робить текст наповненим культурно-маркованими компонентами, що дозволяє детально відтворити географію роману. Читач має відчувати себе так, наче він прогулюється вулицями Нью-Йорку чи відпочиває на найбагатших курортах США разом із багатіями-героями роману. Тож, перекладачу необхідно правильно добирати прийоми перекладу географічних реалій, щоб адекватно передати українською найменування цих безеквівалентних КМЛ.

У наведених прикладах перекладу географічних реалій використаний переважно такий прийом перекладу, як транслітерація. При цьому, можна відмітити, що назви вулиць, які у тексті оригіналу позначені цифрами (що є автентичним варіантом їх найменувань), у тексті перекладу передаються чисельниками, тобто – словами, а не цифровими позначеннями, наприклад: *the 33rd Street* / *Тридцять третя вулиця*. Вважаємо, що такий спосіб перекладу призводить до втрати культурного компоненту реалії.

Окрім географічних реалій, використовуються у тексті роману також етнографічні реалії, які включають найменування предметів побуту, одягу чи взуття, страв та їжі. Прикладами таких реалій є розглянуті раніше назви страв та напоїв, притаманних американській культурі (*highball* – віскі з содовою, *hash* – піджарка).

Також до етнографічних реалій належать найменування витворів мистецтва чи імена діячів культури. Прикладом такої реалії в тексті є ім'я італійсько-іспанського художника *El Greco* / *Ель Греко*, прізвище американського театрального продюсера, драматурга і актора *Belasco* / *Беласко*, або ім'я героїні та назва мюзиклу «The Follies»:

*A momentary hush; the orchestra leader varies his rhythm obligingly for her and there is a burst of chatter as the erroneous news goes around that she is **Gilda Gray**'s understudy from **the "Follies"** [75, p.35].*

*На мить западає тиша; диригент люб'язно підлагоджується до її ритму, й у натовпі вже шириться помилкова чутка, ніби це – дублерка **Гільди Грей** з вар'єте «**Фолі**» [74, с.34].*

Даний приклад перекладу етнографічних реалій представляє інтерес як матеріал перекладацького аналізу. Якщо ім'я героїні мюзиклу *Gilda Gray* / *Гільда Грей* передається найпростішим способом – через використання прийому транслітерації – то переклад власне самої назви мюзиклу здійснений більш складним чином. Тут переклад здійснено також з використанням транслітерації з додаванням перекладацької трансформації додавання (розширення) – *the "Follies" / вар'єте «Фолі»*.

При цьому транслітерація тут може бути замінена калькуванням, що допоможе передати семантику самої назви – «*Примхи*» або «*Капризи*». Обґрунтованим є використання у даному перекладі перекладацької трансформації розширення – додавання лексеми *вар'єте* дозволяє українському читачу зрозуміти значення КМЛ, яка американському читачу може бути зрозумілою без додаткових пояснень, адже вони є представниками цієї культури.

Також використовується така КМЛ, як ім'я автентичного героя американських романів К. Е. Малфорда *Hopalong Cassidy* – це ім'я вигаданого персонажа-ковбоя. Ім'я цього персонажа є промовистим – якщо прізвище може передаватися за допомогою транслітерації (*Cassidy / Кеccиді*), то ім'я є поєднанням слів *hop* та *along*, які утворюють спільну й окрему від власної назви семантику. Переклад імені цього автентичного американського героя здійснене у тексті роману за допомогою функціонального аналогу *Стрибунець*. Вважаємо, що у даному випадку такий креативний підхід до перекладу етнографічної реалії є виправданим і такий переклад є адекватним і досить достовірно передає як семантику лексеми, так і її культурну специфіку.

Деякі ж етнографічні культурно-марковані реалії складно повноцінно відтворити семантично, а тому перекладач використовує також перекладацький коментар:

*The one on my right was a colossal affair by any standard – it was a factual imitation of some **Hôtel de Ville** in Normandy, with a tower on one side, spanking new under a thin beard of raw ivy, and a marble swimming pool and more than forty acres of lawn and garden [75, p.5].*

Особливо розкішною була споруда праворуч – достеменна копія якоїсь нормандської *Hôtel de Ville* [12, с.177] з вежею, новенькі мури якої ще ледь прикривало обрідне плетиво плюща, з мармуровим плавальним басейном і садком на добрих сорок акрів.

У даному випадку використовується реалія *Hôtel de Ville*, яка не є англійською, а належить до французької лінгвокультури. Французька реалія зберігається як в англomовному тексті, так і залишається екзотичним вкрапленням у тексті українського перекладу. Натомість, перекладач робить посилання на коментар, у якому подає короткий опис даного явища: *ратуша (франц.)*.

У тексті також використовуються реалії-назви інших народів. Цікавим є використання у вихідному тексті роману лексеми *kike*, яка, згідно із Оксфордським словником, має значення «a contemptuous term used to refer to a person of Jewish religion or descent». Втім, до нашого часу дійшли переважно цензуровані видання англomовного тексту роману «Great Gatsby». У деяких виданнях слово *kike* замінене на *tyke*, що має значення *inform. “a small child”*. Пізніше й цей сленгізм замінювався на нейтральне слово *guu*.

У досліджуваному нами варіанті твору використовується лексема *kyke*, взята із рукопису Ф. С. Фіцджеральда:

*I almost married a little **kyke** who 'd been after me for years [75, p.35].*

Мало не вийшла заміж за **єврейчика**, який упадав коло мене кілька років [74, с.35].

Використання цієї лексеми, хоча й не є політкоректним та неодноразово піддавалося цензурі, володіє яскравим національно-обумовленим значенням. Зокрема, воно підкреслює ставлення американців до представників іншої національності, у даному випадку – до євреїв. Перекладач при передачі тексту українською мовою докладає зусиль для передачі стилістики цієї КМЛ-реалії та використовує слово *єврейчик*.

Загалом, порівняно із лакунами, які також є частиною безеквівалентної лексики, реалії мають більш яскраво виділений культурно-маркований семантичний компонент. Реалії поділяються переважно за предметною ознакою на такі групи, як географічні, етнографічні реалії тощо. При перекладі реалій використовуються транслітерація, калькування, функціональний аналог, описовий переклад, а також деякі перекладацькі трансформації, такі як додавання (розширення). Також може використовуватися перекладацький коментар, який є вагомим засобом передачі культурної конотації лексеми.

2.2. Структурні категорії культурно-маркованої лексики в англomовному художньому дискурсі

КМЛ можна також класифікувати відповідно до структурного принципу на прості та складні. Частіше за все КМЛ зустрічаються у вигляді слів та словосполучень, серед яких є як двослівні, так і такі, які складаються із трьох, чотирьох та більше слів.

Прикладами однослівних КМЛ є такі найменування, як *Broadway*, *Asheville*, *Nordics*, *highballs* тощо. Переклад однослівних КМЛ зазвичай не викликає труднощів, якщо ці КМЛ не є немотивованими лакунами чи специфічними реаліями зі складною семантикою [37, с.103]. Іноді передача однослівної культурно-маркованої реалії чи лакуни здійснюється через описовий переклад, який майже завжди передбачає і використання такої перекладацької трансформації, як додавання чи розширення. У такому випадку

навіть однослівна культурно-маркована одиниця буде передаватися словосполученням чи навіть цілим реченням.

Втім, хоча часто однослівні культурно-марковані лексеми сприймаються перекладачами як легкі для перекладу, існує низка труднощів досягнення адекватності перекладу деяких простих за будовою КМЛ. Однією з таких труднощів є так звані «хибні друзі» перекладача, наприклад:

*I was rather literary in **college** – one year I wrote a series of very solemn and obvious **editorials** for the “Yale News” [75, p.4].*

У цьому прикладі використовується освітня реалія *college*, яка у контексті американської культури означає «institution of higher learning offering a course of general studies leading to a bachelor’s degree», тобто – відповідає не українській кальці цього слова «коледж», а слову «університет» [73, с.355]. Натомість, переклад цієї КМЛ як «коледж» є неправильним варіантом передачі лексеми, адже у реаліях СНД коледж – це заклад, який надає середню спеціальну освіту. Відповідно, використання кальки у даному випадку є недоцільним, адже спотворює семантику вихідної КМЛ.

Натомість, у досліджуваному нами варіанті перекладу вживається правильний примов перекладу КМЛ *college* – університет [74, с. 78]. Таким чином, у перекладі задіяно функціональний аналог:

*В **університеті** я захоплювався літературними вправами – протягом року навіть писав пишномовні, претензійні **передові** для «Йельського вісника».*

Окрім того, у тексті є культурна реалія *editorial*, яка також є однослівною КМЛ та передається за допомогою функціонального аналогу як *передова*. Така лексема, як *передова* є калькою від рос. *передовица* й несе у собі особливу конотацію, пов’язану з радянським періодом, що ніяк не може бути пов’язаним з дією роману. Швидше за все, слід було б перекласти дану реалію за допомогою використання приблизного перекладу та додавання (розширення), наприклад – «стаття від редакції», «редакційна стаття». Такий переклад у більшій мірі відповідає позначенню цього типу статей в сучасній українській періодиці.

Щодо складних за структурою КМЛ, то одним із прикладів двослівної КМЛ виступає вжита у наведеному прикладі реалія *Yale News / Йельський вісник*. Двох- чи трикомпонентні КМЛ передбачають такі складнощі перекладу, як необхідність застосування граматичних перекладацьких трансформацій (додавання, опущення, перестановка тощо). Прикладом використання прийому перестановки при перекладі багатоконпонентної КМЛ може слугувати переклад географічної мотивованої реалії *Long Island Sound / протока Лонг-Айленд*.

Важливим аспектом впливу структурних властивостей КМЛ на їх переклад є також відмінності у граматиці англійської та української мов. Як правило, в англійській мові (аналітичній) використовується більше службових частин мови, ніж у синтетичній українській мові. Тому часто використовується прийом опущення надлишкових слів при перекладі англійських КМЛ, наприклад:

They are not perfect ovals – like the egg in the Columbus story they are both crushed flat at the contact end – but their physical resemblance must be a source of perpetual confusion to the gulls that fly overhead [75, p.52].

Вони не являють собою ідеальні овали – кожне, як Колумбове яйце, знизу сплюснуте, – але схожість їхніх обрисів та розмірів, певне, щоразу спантеличує чайок, що пролітають над ними [74, с.52].

За структурним принципом можемо виділити також деякі реалії, які мають форму цілої фрази чи навіть речення. Зазвичай, це культурно-обумовлені цитати, назви творів мистецтва чи специфічні висловлювання, які володіють лакунарністю у парі мов англійська-українська. Наприклад, у тексті роману Ф. С. Фіцджеральда «Great Gatsby» вживається уривок із пісні, відомої у США у 1920-х рр. – «The Sheik of Araby»:

*I'm the Sheik of Araby,
Your love belongs to me.
At night when you're are asleep,
Into your tent I'll creep [75, p.82]*

Тож, як бачимо, КМЛ може мати не тільки форму окремих слів, словосполучень чи речень, а навіть цілих цитат, у тому числі й віршованих рядків. Переклад таких лакун є особливо важкою задачею для перекладача, адже поєднує у собі роботу над передачею безеквівалентних культурно-маркованих елементів англомовного тексту та переклад поезії. У тексті перекладу спостерігаємо використання перекладачем власної креативної інтерпретації рядків пісні – при передачі тексту враховані як семантичні, так і формальні аспекти, такі як збереження рими та візуальної цілісності віршованого тексту:

*Я шейх Арабістану,
А ти моя кохана.
В твоє шатро прийду я,
Як тільки ніч настане [74, с.82].*

Окрім того, структурно складними є такі реалії та лакуни, які виражені вставними словами, розмовними фразами тощо, наприклад: *Huh, pretty, I see, Well, Why, go on* тощо. Такі КМЛ є лінгвістичними реаліями, до яких належать фрази, слова, які є національно обумовленими й не мають прямих відповідників та еквівалентів в інших мовах. Найкращим варіантом перекладу таких КМЛ є добір функціонального аналогу, який буде позначати стилістично та семантично схожу лінгвістичну реалію української мови.

Також до складу КМЛ часто входять специфічні елементи, які створюють складнощі при перекладі – наприклад, власні назви, антропоніми, числівники тощо. Найчастіше зустрічаються КМЛ, які містять антропоніми. Це не завжди імена, які здебільшого можна легко перекласти за допомогою транслітерації. До КМЛ належать також прізвиська, які зазвичай мають семантичне навантаження, відображають ту чи іншу рису зовнішності чи характеру людини, якій належить прізвисько. Передача тонких і культурно-обумовлених значень таких КМЛ є непростою задачею для перекладача, наприклад:

*A man named **Biloxi**. “**Blocks**” **Biloxi**, and he made boxes – that’s a fact – and he was from Biloxi, Tennessee [75, p.93].*

Так-так, його звали Білоксі. «Мопсик» Білоксі, постачальник коксу – загадала! – і родом був з Білоксі, штат Теннессі [75, р.93].

Тут виникають труднощі при перекладі імені героя “*Blocks*” *Biloxi*, оскільки воно побудоване на алітерації. У цьому випадку слова *Blocks*, *Biloxi* та *boxes* звучать майже однаково, і додають дитячу наївність та тенденцію до римування різних слів як характерну рису мовлення головної героїні твору – Дейзі. Із жаргонного словосполучення «the seller of boxes» важко точно визначити, що це продавець наркотиків, однак перекладач приймає цю думку і передає алітерацію за допомогою рими – «Мопсик» Білоксі.

Таким чином, перекладач застосовує інноваційну техніку, яка означає, що створюється аналог використовуваної лексичної одиниці, щоб приблизно передати її стилістичний ефект за допомогою мови перекладу. Тим не менш, ми вважаємо, що транслітераційний переклад може слугувати більш адекватним варіантом передачі такого характерніма, як “*Blocks*” *Biloxi*, наприклад – *Блокс Білоксі*.

Окремо можна виокремити КМЛ, до складу яких входять позначення мір ваги, довжини, висоти тощо. Для українськомовного читача назви мір довжини, ваги і т. д. також є лінгвістичними та культурними реаліями дискурсу американської мови, які відрізняються від тих, що використовуються у країнах СНД. Зокрема, у тексті роману ми знаходимо такі одиниці виміру, як: міри довжини (*fifty yards, five feet*); міри ваги (*a quart bottle*); чисельники як одиниці виміру (*a dozen dates*) і т. д. Структурними компонентами цих КМЛ є чисельники та найменування мір довжини, ваги і т.д. Такі компоненти КМЛ ускладнюють їх переклад та дозволяють виокремлювати окремі групи КМЛ. Окрім того, можемо говорити про наявність у корпусі КМЛ англійської мови таких груп, як КМЛ із компонентом-антропонімом, етнонімом, з експресивною, емотивною лексикою, сленгом у складі КМЛ тощо.

Тож, за структурою виділяємо прості та складні КМЛ, остання група із яких включає у себе багатослівні КМЛ, а також культурно-марковані речення, фрази, фразеологізми, цитати тощо. Поділити КМЛ на групи можна і

відповідно до їх компонентного складу – наявності у складі культурно-маркованого словосполучення числівників, антропонімів, етніонімів, сленгізмів і т. д.

2.3. Типологія англомовної культурно-маркованої лексики за тематичним критерієм

Розглядаючи типологію КМЛ, необхідно також звернутися й до тематичного критерію виокремлення різновидів цього типу лексики англійської мови. Зокрема, на основі досліджуваного нами роману Ф. С. Фіцджеральда «Great Gatsby» можемо виокремити такі групи КМЛ, як КМЛ, що описують повсякденне життя (передусім – повсякденне життя заможних американців 20-х рр. XX ст.), а також КМЛ на позначення реалій культури й мистецтва.

Однією з найбільш обширних є група КМЛ, які позначають явища повсякденного життя, наприклад – найменування одягу, взуття, капелюхів чи зачісок, характерних для моди США 1920-х рр. (*French stucky bob, tennis shoes, patent leather shoes, boots* тощо). Сюди ж можна віднести назви їжі та напоїв (*highballs, a mint julep, wedding cake, lemon cakes*) та ін. Ці реалії стосуються повсякденного життя американців і, як правило, не мають аналогів в українській мові. Крім того, багато які з цих КМЛ незнайомі читачеві.

Те саме можна сказати про наступну групу КМЛ, яка включає назви соціально-політичних явищ у США, до яких належать конкретні професії та посади, наприклад: *an elevator-boy, a silver polisher, a caddy* та ін. Слід зазначити, що такі КМЛ характерні не лише для англомовної культури, але вони є історичними реаліями, оскільки стосуються конкретної історичної «епохи джазу». На даний момент ці реалії визначаються не стільки національно, скільки історично.

Часто в США таксі називають, використовуючи слово *cab*, що походить від *cabriolet* у значенні найманої машини з водієм, як правило, жовтого

кольору, і Ф. С. Фіцджеральд неодноразово вживає це слово у своєму романі. Перекладач, навпаки, повністю його опускає у тексті:

*At 158th Street the **cab** stopped at one slice in a long white cake of apartment houses* [75, p.28].

*На Сто п'ятдесят восьмій вулиці довжелезним білим пирогом простяглись однакові житлові будинки, там, перед одною із скибок цього пирога, **машина** зупинилась* [74, p.27].

У цьому випадку КМЛ *cab* перекладається нейтральним словом *машина*. Таким чином, застосовується семантичний прийом узагальнення (генералізація) – заміна одиниці мови-джерела, що має більш вузьке значення, на одиницю, яка має ширше значення у мові перекладу.

*Again at eight o'clock, when the dark lanes of the For-ties were five deep with throbbing **taxi cabs**, bound for the theatre district, I felt a sinking in my heart* [75, p.83].

*І пізніше, о восьмій, коли темними Сороковими вулицями до району театрів сунули гуркотливим потоком у п'ять рядів **таксомотори**, туга знову стискала мені серце* [74, с.83].

У цьому реченні словосполучення *taxi cabs* перекладене більш конкретним функціональним аналогом – *таксомотори*. Такий переклад є більш точним з історичної точки зору, оскільки краще передає дух епохи, дозволяє читачеві візуалізувати машини того часу.

Оскільки не всі КМЛ можна точно та адекватно передати українською мовою у процесі перекладу, перекладач також використовує метод опускання реалій. Наприклад, у наступному прикладі перекладач опускає вихідну КМЛ при перекладі:

*There's a bird on the lawn that I think must be a nightingale come over on **the Cunard or White Star Line*** [75, p.16].

*Посеред газону сидить пташка, по-моєму, це соловейко – він, напевно, прибув на **кораблі з-за океану*** [74, с.15].

Оскільки точна передача назви судноплавної компанії (*the Cunard or White Star Line*) не буде інформативною для україномовного читача, перекладач опускає її та замінює у тексті перекладу за допомогою перефрази – *кораблі з-за океану*.

КМЛІ включають також низку характерних реалій культурного життя американського суспільства, включаючи літературні, музичні та інші реалії. Наступні групи культурних реалій зустрічаються у романі Ф. С. Фіцджеральда «*Great Gatsby*»:

1) назви журналів, книг, пісень, фільмів тощо (*the Town Tattle, the Love Nest, Jazz History of the World, Hopalong Cassidy*);

2) уривки з пісень, цитат, прислів'їв, наприклад: *I'm the sheik of Araby...*;

3) назви розваг, ігор (*the private rooms, bridge, the poolroom, ballroom, club, golf links* тощо);

4) назви реалій із галузі архітектури та декору (*Italian garden, a period craze, lawn, bungalow*).

У тексті роману Ф. С. Фіцджеральда також йдеться про американського танцюриста і коміка Джо Фріско, який був відомим у ті часи (кінець 20-х рр. ХХ ст.) та який винайшов танець «*Black Bottom*», що полягав у незвичних оборотах стегнами. Письменник порівнює танець однієї з дівчат на святі у замку Гетсбі з тим, як рухався цей танцюрист:

Suddenly one of these gypsies in trembling opal, seizes a cocktail out of the air, dumps it down for courage and moving her hands like Frisco dances out alone on the canvas platform [75, p.134].

Не раз одна з таких непосид, мерехтлива в своїй сукні, вихоплює просто з повітря келих з коктейлем, вихиляє його до дна для хоробрості і, вибігши на обтягнуту брезентом естраду, заходиться виконувати запальний сольний танець [75, с.134].

Як бачимо, перекладач дозволяє досить вільний переклад цього речення. Перекладач опускає ім'я танцюриста та використовує перифразу (*запальний сольний танець*) для передачі характеристик танцю. У цьому випадку метод

опускання КМЛ недоречний, оскільки перекладач може використовувати транслітерацію разом із перифразою. Навіть якщо ім'я танцюриста не знайоме більшості читачів, вони все одно матимуть змогу з'ясувати особу людини, згаданої в тексті, щоб краще зрозуміти культурні особливості твору.

Прикладом натяку на відомий літературний твір в англomовному середовищі є згадка роману М. Еджворта «Замок Ракерент», написаного у 1801 р. Основною ідеєю є опис злетів і падінь життя аристократичної ірландської католицької родини. “*That’s the secret of Castle Rackrent*” – вигукує головний герой роману, натякаючи на важкі стосунки у їх сім’ї.

Перекладач не використовує транслітерацію, а використовує семантичну техніку модуляції (семантичний розвиток), коли слово або фраза вихідної мови замінюється одиницею цільової мови, значення якої є логічним наслідком значення вихідної КМЛ: *Це – тасмниця замку Кабальної Оренди.*

Перекладач не використовує оригінальну назву літературного твору, але посилається на його сюжет, який розповідає, як марнотратство глави сім’ї призвело всю його родину до поневолення та деградації. Ми вважаємо, що такий спосіб перекладу недоцільний, оскільки значення використовуваних реалій втрачається. Водночас посилання на оригінальний заголовок твору, про який йдеться у тексті роману, може допомогти читачеві звернутися до історії цього роману та зрозуміти сенс використаного натяку. Заміна назви роману методом модуляції віддаляє читача від початкової ідеї автора.

В оригіналі роману Ф. С. Фіцджеральда також згадується дитяча гра, широко поширена в культурі англomовних країн – «*sardines-in-the-box*» – з правилами, схожими на правила гри в хованки, наприкінці якої усі гравці опиняються у «будиночку», набитому під кінець гри, наче бочка з сардинами:

At first I thought it was another party, a wild rout that had resolved itself into “hide-and-go-see” or “sardines-in-the-box” with all the house thrown open to the game [75, p.82].

Якщо гра «*hide-and-see*» має еквівалент українською мовою – «хованки» і правила цих двох ігор практично не відрізняються, то гра «*sardines-in-the-box*»

не має еквівалента і тому її назва становить складність при перекладі як безеквівалентна КМЛ. Перекладач використовує метод дослівного перекладу зі скороченням граматичної структури фрази – використовується лише переклад слова “*sardines*” – «сардинки», а частина назви “*in-the-box*” опущена:

Спочатку я подумав був, що там відбувається черговий бенкет і буйні веселощі завершуються грою в хованки чи в сардинки, яка розлилася по всіх приміщеннях [74, с.82].

Однак перекладач використовує техніку перекладацького коментаря, щоб пояснити, що мається на увазі у тексті роману: *Гра, наприкінці якої всі учасники опиняються в «домі», напханому, як коробка сардин.* Цей метод перекладу КМЛ є доцільним, оскільки він точно зберігає національний колорит, не замінюючи його якоюсь іншою реалією, чужою американській культурі. У цьому випадку можливий брак фонових знань читача компенсується використанням перекладацького коментаря.

Окрім того, оскільки роман розповідає про один із періодів історії Америки ХХ ст., він також містить багато історичних КМЛ. 20-ті рр. ХХ ст. – це епоха «сухого закону» та джазової лихоманки у США. На це вказують такі лексичні реалії, як *bootlegger* [76, р.52], *a burst of jazz* та ін. Крім того, головний герой роману – військовий у минулому, він пережив страшні роки Першої світової війни. У тексті твору знаходимо такі КМЛ, які стосуються 1914-1918 рр.: *The Great War, the Seventh Infantry, the Ninth Machine-Gun battalion* та ін. У тексті роману також згадуються 1890-1900-ті роки, особливо так звана “золота лихоманка”: *silver fields of Nevada*. У тексті зустрічаються також імена історичних діячів, наприклад: *Morgan, Midas, Clay* та ін.

Описуючи суспільство аристократів та людей з вищою освітою, які завжди стежать за модою, Ф. С. Фіцджеральд у тексті роману використовує багато запозичень з інших мов. Переважно це запозичення з французької мови, оскільки французька культура на той час мала великий вплив на багато країн світу: *beaux, glamor, chauffeur, limousine, French windows*.

Тож, за тематичним критерієм можна виокремити КМЛ, які стосуються сфери побуту, культури й мистецтва, моди, історії, соціально-політичного життя тощо. Більшість КМЛ – це реалії, а тому класифікація КМЛ за тематичним критерієм значною мірою співпадає із уже існуючими типологіями національно-специфічних реалій.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

3.1. Методико-педагогічні засади використання культурно-маркованої лексики художніх текстів у процесі навчання майбутніх перекладачів

Визначимо методичні засади використання культурно-маркованої лексики художніх текстів у процесі навчання майбутніх перекладачів. Передусім, слід пам'ятати, що ВНЗ готують перекладачів у рамках курсу теорії та практики перекладу, програма якого спрямовується на формування в студентів базових, специфічних та спеціальних складових перекладацької компетентності, що включає в себе певну сукупність знань, навичок і умінь, за допомогою яких перекладач успішно вирішує професійні проблеми та завдання [16, с. 170].

Відповідно до вимог, навчання перекладу у ВНЗ має формувати та розвивати загальнокультурні, загальнопрофесійні та професійні компетентності, тобто набір знань, навичок і умінь, необхідних для вирішення професійних завдань. Важливу роль зокрема відіграє й лексична компетентність перекладача – його ознайомленість із лексичним складом англійської мови, особливостями словотвору та способами перекладу нестандартних лексичних одиниць англомовного словника, у тому числі й таких як КМЛ, реалії, безеквівалентні лексеми [24, с.41]. Характерно, що в аспекті перекладу КМЛ художнього дискурсу важливу роль відіграє також соціокультурна компетентність, адже розглянуті у роботі приклади КМЛ часто позначають реалії англомовної лінгвокультури, які не обов'язково мають свій аналог у реаліях українського суспільства.

Під соціокультурною компетентністю розуміється сукупність знань про країну досліджуваної мови, національно-культурні особливості соціальної та мовної поведінки носіїв мови й здатність користуватися такими знаннями в процесі спілкування, дотримуючись звичаїв, правил поведінки, норм етикету, соціальних умовами і стереотипів поведінки носіїв мови [67, с. 70]. Власне КМЛ, як лексичне та граматичне явище англійської мови, розглядаємо у дослідженні як елемент лінгвосоціокультурної компетентності перекладача, що й обумовлює напрямок вправ на навчання та тренування їх перекладу.

Соціолінгвістична компетенція, котру дослідники визначають як знання і вміння потрібні для ефективного використання мови у соціальному контексті [34, с.78], є важливою складовою професійної компетентності перекладача. У контексті дослідження її можна визначити як знання соціолінгвістичних особливостей спілкування носіїв мови в англійськомовних країнах, особливостей використання КМЛ у художньому дискурсі; вміння аналізувати соціолінгвістичну специфіку іншомовного і українського художнього дискурсу з метою її передачі у мові перекладу; вміння розуміти і передавати лексику з національно-культурним компонентом, безеквівалентну і фонову лексику з урахуванням соціокультурних знань отримувача мови перекладу.

Окрім того, важливо враховувати психолого-педагогічні особливості навчання перекладу. Наприклад, дослідженнями визначено три етапи, які визначають психологічний зміст мовлення в процесі перекладу текстів:

- осмислення змісту вихідного тексту (тексту оригіналу);
- розуміння повідомлення, закладеного в даний текст і формування його на основі задуму щодо вираження даного повідомлення мовою перекладу;
- формування та власне вираження проєкції даного повідомлення мовою перекладу [49, с. 37].

Система вправ для навчання перекладу має враховувати структуру діяльності, для якої дана система розробляється, а також специфічні риси цієї конкретної діяльності. В основі перекладу як і будь-якої іншої діяльності, лежать навички початкового рівня та дії, котрі актуалізуються на рівні умінь.

Отже, загальний вигляд системи вправ для навчання того чи іншого виду перекладу, має включати вправи, які формують навички перекладу та завдання, що спрямовані на формування перекладацьких умінь.

Структура вправ для підготовки перекладача, за Л. М. Черноватим, має бути наступною:

- 1) вправи підготовчого характеру;
- 2) вправи для формування навичок перекладу;
- 3) вправи для активізації перекладацьких навичок і їх вкраплення в структуру перекладацьких умінь [51, с. 84].

Відповідно до кожного із окреслених рівнів роботи над перекладом, М. Л. Черноватий пропонує наступні групи вправ типу А:

- перекладацький аналіз тексту оригіналу (встановлення тематичної спрямованості, жанру, функції, адресата, домінуючих мовних засобів, та можливих способів перекладу);
- аналіз паралельних текстів із розпізнаванням перекладацьких способів, застосованих перекладачем;
- вибір кількох варіантів перекладу із запропонованих для оцінки тексту перекладу;
- одномовна компресія тексту, яка використовується для відділення суті тексту, що перекладається, від надлишкової інформації;
- запис прецензійної інформації, без перекладу (диктант із застосуванням термінів, посад, характерної лексики типу тексту, що перекладається);
- складання поняттєвих схем конкретної галузі, що сприяє попередньому знайомству з термінами, що позначають основні поняття дискурсу;
- складання двомовних словників та ін. [58, с. 143].

Що ж до вправ рівнів «Б» і «В», то вони спрямовуються на формування й подальшу автоматизацію умінь перекладу, можуть реалізовуватися на різних мовних рівнях: лексичному, граматичному, жанрово-стилістичному і т. д. Це дозволяє розрізнити такі вправи за характеристикою труднощів, котрі виникають у процесі перекладу з мови оригіналу. До цих вправ можна віднести

вправи для формування навичок передачі КМЛ, власних назв, спеціальної термінології, вправи для кодування, калькування чи залучення контекстуальних змін, спрямовані на перекладацькі трансформації тощо [60, с.144-145].

Окреслені аспекти методичної роботи з навчання студентів-перекладачів перекладу КМЛ англомовного художнього дискурсу українською мовою буде застосовано при розробці спеціального комплексу вправ.

3.2. Розробка комплексу вправ для навчання студентів-перекладачів перекладу культурно-маркованої лексики в англомовних художніх творах

У даному параграфі роботи розробимо комплекс вправ, спрямований на роботу над передачею КМЛ при перекладі текстів англомовного художнього дискурсу українською мовою. Так, відповідно до системи вправ для навчання перекладу, запропонованої Л. М. Черноватим, розділимо вправи на три групи – вправи підготовчого характеру, вправи для формування навичок перекладу, вправи для активізації перекладацьких навичок і їх вкраплення структуру перекладацьких умінь.

Звернемося до підготовчого етапу, для якого пропонуємо вправи, спрямовані на роботу з КМЛ як лінгвістичним явищем англійської мови.

Exercise 1

Instruction: 1) Read the following information about culturally marked vocabulary as a specific translation material in English language. Study examples of culturally marked vocabulary in English.

M. V. Bondar points out that nationally (or culturally) marked vocabulary reflects the national-linguistic picture of the world of a certain nation, as well as features of economy, geography, social order, folklore, literature, all kinds of art, science, life, customs of the native speakers corresponding language [65, p. 31].

O. Y. Tupytsia points out that culturally marked vocabulary can be considered as non-equivalent vocabulary, as well as partially non-equivalent units (background vocabulary, connotative words), exoticisms, barbarisms [71, p. 252]. This understanding of culturally marked vocabulary refers, first of all, to another concept – “non-equivalent vocabulary” – and is very extensive, because it applies to a number of varieties of such vocabulary. Although this definition of culturally marked vocabulary is the most common among modern researchers, although it is not accurate.

Researcher of the phenomenon of realia G. D. Tomakhin believes that the comparison of different languages and cultures makes it possible to identify the following features of the use of reality:

1. Reality is peculiar to only one language, while it is absent in another language;

2. Reality is present in both language groups, but in one of them it can have additional meaning. For example: English. *finger* (on hand), *toe* (on foot), while in the Ukrainian language there are no such differences and only one word is used – *палець*;

3. In different societies, similar functions are performed by different realias;

4. In different societies, such realias differ in shades of meaning: *cuckooing* – in the folk beliefs of English people cuckoo predicts imminent misfortune, while in the beliefs Ukrainians and other Slavic peoples it indicates how many years left to live for a certain person [48, p. 14].

S. Vlahov and S. Florin propose to consider the classification of reality from different angles, and in particular – by subject and local basis (depending on national and linguistic aspects).

Thus, on the basis of the subject, researchers propose to distinguish:

1. Geographical realities: the names of objects of physical geography, including meteorology: *Themes, London, Alaska, Tennessee*, etc.

2. Ethnographic realias:

– life (food, drinks, household facilities, clothing and footwear, jewelry, housing, furniture, utensils and other equipment, transport): *kilt, Yorkshire pudding, tube*;

– labor (people of labor, tools, organization of labor (including farms): *undocumented alien (long-term US resident without either US citizenship or visa)*;

– art and culture (music and dance, musical instruments, theater, holidays and games, etc.).

4. Measures and money (units of measures, monetary units, colloquial names of measures and money): *dollar, euro, cent*.

5. Socio-political realias:

– administrative-territorial structure (administrative-territorial units);

– authorities and holders of power.

6. Socio-political life (political activity and figures, patriotic and social movements, social phenomena and movements, titles, appeals, states and estates signs and symbols);

7. Military realities (units, weapons, uniforms, military personnel and commanders) [69, p. 56].

2) Give your own examples of every type of culturally marked vocabulary. Fill in the table:

Types of culturally marked vocabulary	Give your examples:
<i>Geographical realities</i>	
<i>Ethnographic everyday life realias</i>	
<i>Art and culture realias</i>	
<i>Measures and money</i>	
<i>Socio-political realias</i>	
<i>Military realias</i>	

Exercise 2

Instruction: *Study the typology of culturally marked vocabulary and classify the given words. Explain your choice, give the argumentation.*

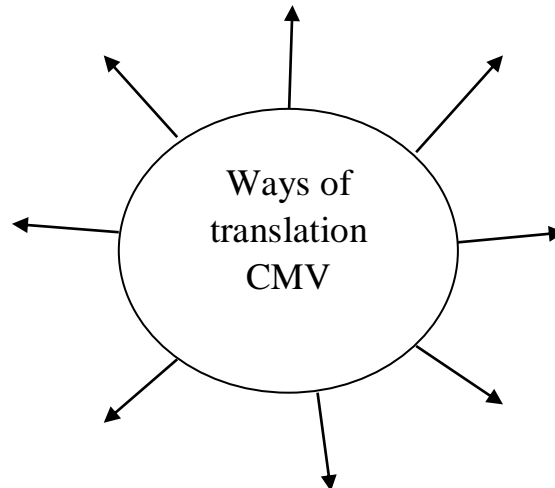
<p><i>a prep-school Dodge French bob fortnight highball omnibus hash Yale Club Rolls-Royce Long Island Sound the 33rd Street El Greco the “Follies” Hopalong Cassidy</i></p>		
<p>Non-equivalent vocabulary</p>	<p>The main characteristic is the lack of equivalents of this vocabulary in other languages. The realia of the English language retains this role in relation to all or most other languages, while non-equivalent vocabulary retains this status mainly within a specific pair of languages, in our case – English and Ukrainian.</p>	
<p>Lacune</p>	<p>Lacune expresses the notion of an object presented in two countries, but denotes it in the process of expressing the semantic nuances of the notion. If realias are related to meaning through the concepts they express, lacune is a semantic gap.</p>	
<p>Realia</p>	<p>Realities are words that denote objects related to the history, culture, economy and way of life of the country of the original language, which differ in whole or in part (individual semantic parts of their lexical concepts) from the lexical concepts of the translated language.</p>	

Exercise 3

Instruction: *Define the types of the given culturally marked vocabulary and find out their meaning in online vocabularies:*

*a prep-school Dodge French bob fortnight highball omnibus
hash Yale Club Rolls-Royce Long Island Sound the 33rd Street
El Greco the “Follies” Hopalong Cassidy*

Translate this culturally marked vocabulary into Ukrainian, define the means of translation you have used. Working all together let’s make up a brainstorming map “Ways of translating culturally marked vocabulary” on the blackboard:

What way of translating culturally marked vocabulary do you find the most appropriate for creating adequate translation?

Exercise 4

Instruction: Consider translation options for culturally marked words and choose the most appropriate translation option. Give reasons for your choice.

- 1) *a prep-school* – початкова школа; приватна підготовча школа;
- 2) *French bob* – під хлопчика обстрижена голівка; стрижка «під хлопчика»; боб-каре;
- 3) *fortnight* – двічі на місяць; півмісяця; 14 днів; 2 тижня.

Exercise 5

Instruction: Study the examples of culturally marked vocabulary translation given in the table below. Identify the translation ways and transformations used by

the translator, comment on their relevance. Do you agree or disagree with such translation? If no – give your own variant.

№	Culturally marked vocabulary	Semantics	Translation	Way of translation
1.	<i>a prep-school</i>	A type of secondary school primarily designed to prepare students for higher education.	ПОЧАТКОВА ШКОЛА	
2.	<i>Dodge</i>	American car brand.	ДОДЖ	
3.	<i>French bob</i>	Women's short hairstyle.	ПІД ХЛОПЧИКА ОБСТРИЖЕНА ГОЛІВКА	
4.	<i>Fortnight</i>	Time interval of two weeks, 14 days, i.e. – half a month.	ДВІЧІ НА МІСЯЦЬ	
5.	<i>Highball</i>	Whiskey with soda, juice, ice, served in a tall glass.	ВІСКІ З СОДОВОЮ	
6.	<i>hash</i>	Dish consisting of minced meat, potatoes and onions fried in a	ПІДЖАРКА	

		pan.		
--	--	------	--	--

Exercise 6

Instruction: 1) *Read the following sentences taken from American novel “The Great Gatsby”. Identify culturally marked vocabulary, define its type, semantics, structure:*

1) Twenty miles from the city a pair of enormous eggs, identical in contour and separated only by a courtesy bay, jut out into the most domesticated body of salt water in the Western Hemisphere, the great wet barnyard of Long Island Sound.

2) I took dinner usually at the Yale Club – for some reason it was the gloomiest event of my day – and then I went up-stairs to the library and studied investments and securities for a conscientious hour.

3) A momentary hush; the orchestra leader varies his rhythm obligingly for her and there is a burst of chatter as the erroneous news goes around that she is Gilda Gray’s understudy from the “Follies”.

4) I almost married a little kyke who’d been after me for years.

2) *Translate these sentences into Ukrainian, define the translation techniques used.*

Exercise 7

Instruction: *You are translators in the publishing house and your task is to translate the following sentences from the text of “The Great Gatsby” novel. Group A are translators who want to use their creativity and adapt these names to the Ukrainian language, while Group B stands for the traditional ways of translation.*

Your tasks are:

a) *to translate the given sentences (including realias and culturally marked words by creative translation means (creating appropriate analogue in Ukrainian,*

use adaptation) – for Group A, or traditional means (transliteration, rendering the name without changes etc.) – for group B;

b) argument your own translation decisions and criticize the relevance of your opponent's translation decisions;

c) find out together – what approach is – the easiest or the most difficult, the most adequate, the most widely used in the fiction discourse nowadays?

Sentences for translation:

1) I was rather literary in **college** – one year I wrote a series of very solemn and obvious **editorials** for the “**Yale News**”.

2) They are not perfect ovals – like the **egg in the Columbus story** they are both crushed flat at the contact end – but their physical resemblance must be a source of perpetual confusion to the gulls that fly overhead.

3) A man named **Biloxi**. “**Blocks**” **Biloxi**, and he made boxes – that's a fact – and he was from Biloxi, Tennessee.

4) There's a bird on the lawn that I think must be a nightingale come over on **the Cunard or White Star Line**.

5) Suddenly one of these gypsies in trembling opal, seizes a cocktail out of the air, dumps it down for courage and moving her hands **like Frisco** dances out alone on the canvas platform.

Exercise 8

Instruction: Find out 20 culturally marked words in the fiction texts and create a small realia-dictionary with the indication of their semantics and possible ways of translation.

Exercise 9

Instruction: Work in tandem with your neighbour. Perform the following tasks:

Student 1. Read the Ukrainian version of the fiction text aloud.

Student 2. Synchronous translation of text by ear.

Analyse what transformations were made to the original text and how it was reflected in the translation.

Exercise 10

Instruction: Translate an excerpt from a piece of fiction. Provide the original text and your version of its translation. In class – exchange your translations with your deskmate. Proofread and edit your neighbor's translation, determine what mistakes were made, what is their nature? Make recommendations for the translator.

3.3. Рекомендації щодо використання розробленого комплексу вправ у процесі навчання студентів-перекладачів

Методична організація навчального процесу завжди визначається поставленою метою. Основною метою навчання художнього перекладу на основі дискурсивного аналізу тексту є формування професійної компетентності перекладача в галузі художнього перекладу. Крім основної практичної мети, можна виділити також виховну, яка реалізується через відношення того, хто навчається до іноземної мови і культури її носіїв. Дані цілі навчання художнього перекладу сприяють вихованню і розвитку студента засобами даного навчального предмета, а також формують якості особистості, що дозволяють їй повноцінно діяти у процесі міжкультурної комунікації на рівні художнього тексту.

Розроблений комплекс вправ націлений на реалізацію обох із вказаних цілей навчання художнього перекладу. Окрім того, оскільки у даному комплексі вправ студентам запропоновано працювати над перекладом культурно-маркованої лексики, то передбачено використання соціокультурного підходу, який визначається як процес соціалізації учнів / студентів, а також процес засвоєння світового суспільного досвіду для здійснення «діалогу культур».

Завдяки цьому студенти отримують здатність здійснювати міжкультурну комунікацію, що базується на знаннях лексичних одиниць з національно-

культурним компонентом семантики і вміння адекватного їх застосування у різних мовних ситуаціях, а також вміння використовувати фонові знання для досягнення взаєморозуміння у ситуаціях опосередкованого і безпосереднього міжкультурного спілкування та здійснення перекладу художніх текстів, які містять у собі дані про культуру вихідної мови.

Окрім того, робота з культурно-маркованою лексикою у процесі навчання перекладу залучається культорологічний підхід, який являє собою методологічну стратегію, орієнтовану на розвиток як загальнолюдської, так і професійної культури майбутніх перекладачів. Суть даного підходу полягає в одночасному вивченні іноземної мови та культури, розвитку у студентів здатності орієнтуватися у культурі країни-носія мови, зняття стереотипів і вихованні особистості, готової до міжкультурної комунікації.

Щодо організації процесу виконання передбачених у розробленому комплексі вправ, то у процесі навчання перекладу студенти, як правило, виконують велику кількість письмових та усних завдань, спрямованих на відпрацювання перекладу культурно-маркованих одиниць як типу лексичного матеріалу. При цьому значна частина цієї роботи проводиться з опорою на друкований текст обраного художнього твору.

Постійна робота з друкованим текстом може знижувати рівень уваги студентів, а тому їм потрібні паузи для перемикання і відпочинку, щоб зі свіжими силами перейти від одного виду діяльності до іншого. Оскільки обраний нами для аналізу художній твір є екранізованим, можливим є також залучення до роботи кіно-тексту, хоча для цього важливо окремо розробити методологію роботи над перекладом культурно-маркованої лексики на основі кіно-тексту.

Робота з наведеними вправами може реалізуватися декількома способами:

1. Студенти отримують коротку ввідну інформацію про художній твір (фільм, мультфільм, книгу). Далі вони знайомляться з уривком, спочатку мовою оригіналу, потім – здійснюють переклад або з знайомляться з уже готовим

варіантом перекладу. Після цього працюючи у парах, групах або індивідуально, вони знаходять, обговорюють і виправляють помилки перекладача.

2. На більш просунутому етапі можна запропонувати студентам завдання підвищеної складності. Учні знайомляться з міні-епізодом / уривком мовою перекладу, після чого вони повинні «відгадати», яка саме мовна одиниця перекладена неправильно і чому.

Окрім того, важливо у процесі застосування розробленого комплексу вправ здійснювати також контроль роботи студентів. Контроль і аналіз динаміки успішності у процесі навчання перекладу художніх текстів є одним із найважливіших елементів навчального процесу. Аналізуючи динаміку просування студентів у оволодінні навиками художнього перекладу, викладач має можливість діагностувати у них труднощі та проблеми, формувати інтелектуальну рефлексію студентів, забезпечуючи двосторонній зворотній зв'язок.

Контроль, таким чином, пов'язаний з аналізом різних факторів, що впливають на ефективність навчального процесу, а саме: сформульованих цілей, матеріалів, що реалізуються викладачем педагогічної технології і процедур самого контролю. Він є одним з основних джерел інформації про те, якою є ефективність навчального процесу, яка динаміка оволодіння навичкам перекладу художніх текстів.

Контроль над процесом навчання перекладу культурно-маркованої лексики на матеріалі художніх текстів проходить у кілька етапів. На першому етапі навчання перевіряються знання та вміння студентів, які вимагають особливої уваги у процесі вивчення аналізу художнього тексту. При цьому контроль здійснюється як з боку студентів, так і з боку викладача і характеризується регулярністю. На другому етапі навчання визначається ефективність засвоєння студентами вивченого раніше матеріалу щодо перекладу культурно-маркованої лексики. Контроль передбачає об'єктивність. На третьому етапі навчання оцінюється рівень сформованості професійної компетентності перекладача в галузі художнього перекладу.

Що ж стосується компетентності самого викладача у процесі навчання художнього перекладу, то він повинен володіти мовою на високому рівні та бути добре обізнаним із труднощами перекладу текстів даного жанру. Крім того, викладач повинен володіти і комунікативною компетенцією, оскільки у процесі навчання постійно доводиться зіставляти фонові знання представників двох мовних колективів і підказувати студентам необхідну інформацію для розуміння змісту оригіналу, вирішувати, на які когнітивні знання рецепторів вони можуть розраховувати, а які додаткові відомості слід включити у сам текст перекладу.

Таким чином, робота з розробленим нами комплексом вправ для навчання студентів-перекладачів перекладу культурно-маркованої лексики в англійських художніх творах має фокусуватися не лише на формуванні професійної компетентності перекладача, але також і на виховному елементі навчального процесу. Доцільно застосовувати соціокультурний та культурологічний підходи до навчання. Важливими є достатня компетентність викладача, його здатність правильно організувати роботу на занятті, проконтролювати процес навчання та оцінити його результати.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження розглянуто теоретичні аспекти вивчення культурно-маркованої лексики, розроблено її типологію, а також комплекс вправ та рекомендації щодо навчання студентів-перекладачів особливостям перекладу культурно-маркованої лексики в англomовному художньому дискурсі. Зроблено наступні висновки:

Лінгвокультурологія є одним із актуальних напрямків вивчення мови, який корелює з такими науковими напрямками, як соціолінгвістика та етнолінгвістика. Лінгвокультурологія – це галузь лінгвістики, яка виникла на стику лінгвістики і культурології, гуманітарна дисципліна, що вивчає матеріальну і духовну культуру втілену в живій національній мові і виявляється у мовних процесах. Лінгвокультурологія вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови. На сьогодні ця наука є цілковито самостійною та цілісною дисципліною (хоча і нерозривно взаємопов'язаною з вищезгаданими науками).

Основними лінгвокультурологічними поняттями є «культура», «лінгвокультура», «картина світу», «мовна картина світу», «образ світу», «модель світу». Мовна картина світу виражається у мовних засобах, які вбирають у себе особливості світогляду народу-носія тієї чи іншої мови та є предметом дослідження лінгвокультурології, як напрямку сучасного лінгвістичного дослідження. Ці мовні засоби і є національно- або культурно-маркованими мовними одиницями, які становлять об'єкт дослідження.

Національно- (або культурно-) маркована лексика відображає національно-мовну картину світу певної нації, а також особливості економіки, географії, суспільного ладу, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв носіїв відповідної мови. Культурно-маркована лексика розглянута як об'єднана лексична група, до якої входять словосполучення та слова мови, що володіють національним забарвленням, відображають мовну картину світу народу, особливості суспільного ладу, культури, літератури та інших видів мистецтва носіїв відповідної мови, які здебільшого є

безеквівалентними. КМЛ є обширною категорією, яка охоплює велику групу лексики, що володіє національно-специфічною конотацією. До складу КМЛ входить низка інших категорій безеквівалентної лексики: реалії, екзотизми, варваризми тощо.

Вивчення питання типології культурно-маркованої лексики показало, що на сьогодні у лінгвістиці існують різні підходи до класифікації КМЛ. Це визначається складністю цього лінгвістичного явища на позначення культурної специфіки будь-якого етносу. У роботі розроблено типологію культурно-маркованої лексики, базуючись на перекладацькому, структурному та тематичному принципах класифікації.

З перекладацької точки зору виділені такі групи культурно-маркованої лексики, як безеквівалентна лексика, лакуни та реалії. Безеквівалентна лексика є одним із елементів КМЛ. До безеквівалентної лексики відносяться лише ті лексеми, які у конкретній мовній парі не мають свого еквівалента. Переклад безеквівалентної КМЛ здійснюється за допомогою транслітерації, приблизного та описового перекладу, а також функціонального аналогу. Лакуни є одним із типів безеквівалентної лексики та зазвичай є культурно-маркованими. Серед лакун виділяють мотивовані та немотивовані, що залежить від того, чи наявне у культурі перекладу явище, яке номінує ця лакуна. Серед прийомів перекладу лакун виділяємо транслітерацію, кальку, функціональний аналог, описовий переклад. Порівняно із лакунами, які також є частиною безеквівалентної лексики, реалії мають більш яскраво виділений культурно-маркований семантичний компонент. Реалії поділяються переважно за предметною ознакою на такі групи, як географічні, етнографічні реалії тощо. При перекладі реалій використовуються транслітерація, калькування, функціональний аналог, описовий переклад, а також деякі перекладацькі трансформації, такі як додавання (розширення).

Відповідно до структурного підходу до класифікації КМЛ, виділено структурні категорії культурно-маркованої лексики в англomовному художньому дискурсі. За структурою виділяються прості та складні КМЛ.

Складні КМЛ включають багатослівні КМЛ, а також культурно-марковані речення, фрази, фразеологізми, цитати тощо. КМЛ поділені на групи також відповідно до їх компонентного складу – наявності у складі культурно-маркованого словосполучення числівників, антропонімів, етніонімів, сленгізмів і т. д.

Типологія англомовної культурно-маркованої лексики за тематичним критерієм дозволила визначити групи КМЛ, які стосуються сфери побуту, культури й мистецтва, моди, історії, соціально-політичного життя тощо. Більшість КМЛ – це реалії, а тому класифікація КМЛ за тематичним критерієм значною мірою співпадає із уже існуючими типологіями національно-специфічних реалій.

Розробка методичної частини дослідження включила у себе методичні рекомендації та розробку комплексу вправ для навчання перекладу КМЛ в англомовному художньому дискурсі. З'ясовано, що адекватний переклад КМЛ потребує від перекладача достатнього рівня лексичної, граматичної, соціокультурної компетентностей, при розробці завдань для навчання перекладу КМЛ слід враховувати психолого-педагогічні особливості навчання перекладу. Базуючись на окреслених методичних передумовах, у роботі представлено комплекс вправ для навчання передачі КМЛ у процесі перекладу англомовних художніх текстів, який включає вправи підготовчого характеру, вправи для формування навичок перекладу, вправи для активізації перекладацьких навичок і їх вкраплення у структуру перекладацьких умінь.

Рекомендації щодо роботи з розробленим комплексом вправ для навчання студентів-перекладачів перекладу КМЛ в англомовних художніх творах включають вказівку на необхідність формування професійної компетентності перекладача, а також включення виховного елементу навчального процесу. Надані рекомендації щодо застосування соціокультурного та культурологічного підходів до навчання перекладу КМЛ, правильної організації роботи на занятті, контролю та оцінки процесу навчання та його результатів.

Перспективами подальших досліджень є вивчення перекладу різних типів КМЛ в інших англомовних дискурсах, а також у кіно-тексті. Окрім того, доцільно розглянути перспективи використання КМЛ на матеріалі кіно-тексту та з врахуванням використання сучасних методологічних підходів та новітніх інформаційних технологій.

Я, Гарах Олена Миколаївна, своїм підписом засвідчую, що моя магістерська робота «Культурно-маркована лексика в англомовному художньому дискурсі: типологічний аспект» виконана з дотриманням всіх вимог до наукової етики та поваги до інтелектуальних надбань, самостійно та індивідуально. При написанні роботи я дотримувалася принципів академічної доброчесності та несу відповідальність за порушення загальноприйнятих правил цитування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башук Н. П. Переклад безеквівалентної лексики у публіцистичних текстах / Н. П. Башук : Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки, 2016. Кн. 2. С. 11-15.
2. Бобришева О. Мовна картина світу та проблеми перекладу національно-культурних реалій / О. Бобришева // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. № 14 (201). Ч. II. 2010. с. 9-13.
3. Бондар М. В. Класифікація національно маркованих одиниць / М. В. Бондар // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. 2015. Вип.30. С. 31-36.
4. Бондар Т. Безеквівалентна лексика: труднощі перекладу. Актуальні питання іноземної філології: наук. журн. Луцьк, 2015. № 3. С. 17-23.
5. Бурбак О. Ф. Реалія та способи визначення її лінгвістичного статусу. Іноземна філологія. Львів, 1985. С. 68–69.
6. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. М., 1990. 246 с.
7. Влахов С.,Флорин С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. М.: Международные отношения, 1980. С. 18-93.
8. Волошина А. Безеквівалентна лексика близькоспоріднених мов: проблема семантичної структури / А. Волошина // Наукові записки. Випуск XXVI. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. С. 56–64.
9. Гаргаєва О. В. Проблема класифікації безеквівалентної лексики у сучасному мовознавстві. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна», 2015. Вип. 53. С. 52-54.

10. Гнатюк Н. Г. Ономастичні реалії в міжкультурному аспекті перекладу англomовних текстів. Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових праць. Відп. ред. Н. М. Корбозерова. Київ, 2003. Вип. 9. с. 68–74.
11. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія. К.: Логос, 2004. 284 с.
12. Давыдов С. А. Культурно-маркированная лексика как отражение национальной самобытности культуры / С. А. Давыдов // Вестник Белорусского государственного университета. Минск, 2008. №2. С. 2-6.
13. Денежна Е. В. Відтворення культурних концептів у перекладі / Е. В. Денежна // Наукові записки. Серія «Філологічні науки». Вип. 95 (1). С. 495-498.
14. Добросклонская Т. Г. Вопросы изучения медиа текстов / Т. Г. Добросклонская. М.: МГУ, 2000. 240 с.
15. Дорда С. В. Лінгвокультурологія як самостійний напрям лінгвістичних досліджень / С. В. Дорда // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. №3 (352). Луцьк, 2017. С. 411–417.
16. Дунаєвська О. В. Лінгвокультурні та лінгвокогнітивні особливості номінативного простору ХРЕЩЕННЯ ДИТИНИ в англomовній картині світу: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / О. В. Дунаєвська. Львів, 2015. 20 с.
17. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання // Рада з питань співпраці в галузі культури. Комітет з освіти. Відділ сучасних мов. Страсбург / Під ред. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
18. Загнітко А. П. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. П. Загнітко, І. В. Богданова; за ред. А. П. Загнітка. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.
19. Заньковська Г. Д. Лінгвокультурологія у колі суміжних лінгвістичних наук / Г. Д. Заньковська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна. 2009. Вип. 11. С. 35-40.

20. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів укр. прози) / Р. П. Зорівчак. Львів, 1989. 108 с.
21. Іваницька Н. Б. Формування перекладацької компетенції в аспекті використання новітніх інформаційних технологій [Електронний ресурс] / Н. Б. Іваницька // Електронне наукове видання матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманізм та освіта». Вінниця, 2006. Режим доступу: <http://conf.vstu.vinica.ua/humud/2006/txt/06inbnit.pht> (дата звернення: 20.07.2020).
22. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Учбовий посібник. Вінниця. Видавництво «Нова Книга», 2001. 303 с.
23. Кирик О., Філонова В. Предметно-тематична класифікація культурно маркованої лексики в японських народних казках / О. Кирик, В. Філонова // Вісник Київського національного університету. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. 2013. Вип. 45. С. 41–48.
24. Клименко Т. Мовна картина світу як єдність мови та культури / Т. Клименко // *Linguistics. Lingvoculturology*, №14. 2019. С. 41-48.
25. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. М.: Высшая школа, 1990. 253 с.
26. Кононенко В. Мова у контексті культури / В. Кононенко. Київ–Івано-Франківськ: «Плай», 2008. 390 с.
27. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
28. Космеда Т. Ще раз про характер народу і характер мови: міф чи реальність / Т. Космеда // *Українське мовознавство*. 2016. Вип. 1. С. 66-77.
29. Кочерган М. П. До питання про безеквівалентну лексику і лакуни та способи їх компенсації / М. П. Кочерган // *Проблеми зіставної семантики*. Збірник статей за доповідями Міжнародної наукової конференції з проблем зіставної семантики 23-25 вересня 1999 р. К., 1999. С. 42–45.
30. Кузнецова М. О. Вторинний дискурс англомовних текстів сучасної масової культури: [монографія] / М.О. Кузнецова. Запоріжжя: ЗНТУ, 2015. 216 с.

31. Кузнецова М. О. До проблеми перекладу реалій у художньому тексті (на матеріалі роману Дж. Р. Р. Мартіна «A Game of Thrones» та його перекладу українською мовою) / М. О. Кузнецова, Д. С. Колотило // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2016. Вип. 23(2). С. 92-94.
32. Лівницька І. Проблема дефініції та перекладу реалій в художньому тексті / І. Лівницька // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Філологічні науки. 2009. Вип. 81(4). С. 173-178.
33. Лінгвокраїнознавство. Англomовні країни: [підручник для студ. та викладачів вищих навч. закладів] / А. Б. Гапонів, М. О. Возна; за заг. ред. В. В. Бондаренко. Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. 464 с.
34. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів / С. Є. Максимов. К.: Ленвіт, 2010. 175 с.
35. Маланчук-Рибак О. Картина світу в категоріальній системі культурології / О. Маланчук-Рибак // Вісник Львівської національної академії мистецтв. Л., 2006. Вип. 22. С. 363-374.
35. Мороз А. А. Реалія як об'єкт лінгвістичного дослідження / А. А. Мороз // Мови й культура народів Приазов'я: збірник наукових праць Бердянського державного інституту ім. П. Д. Осипенко. Бердянськ, 1999. С. 103–113.
36. Мороз Т. О. Специфіка перекладу культурно-маркованих одиниць / Т. О. Мороз // «Молодий вчений». № 4.4 (56.4). 2018. С. 64-68.
37. Нестеренко Н. М. A Course in Interpreting and Translation : навч. посібник для студ. та виклад. вищих навч. закладів / Н. М. Нестеренко, К. В. Лисенко. Вінниця: Нова книга, 2004. 240 с.
38. Петришин О. Г. Поняття «реалія» як складова частина безеквівалентної лексики / О. Г. Петришин // Мова і культура. 2013. Вип. 16. Т. 1. С. 406-410.
39. Пеліна О. В. Поняття «реалія» в перекладознавчому аналізі (на матеріалі перекладу українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою) / О. В.

- Пеліна // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки. 2013. №16. С. 181-186.
40. Подорожна К. Ю. Місце реалій у системі безеквівалентної лексики / К. Ю. Подорожна // Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. 2014. Вип. 692-693. С. 174-178.
41. Почепцов О. Г. Языковая ментальность: способ представления мира / О. Г. Почепцов // Вопросы языкознания. 1990. №6. С. 110-122.
42. Р. П. Зорівчак. Реалія і переклад. Львів: Видавництво. Львівського університету, 1989. 215с.
43. Русанівський В. М. Мова в системі культурних цінностей / В. М. Русанівський // Мовознавство. 1987. № 5. С. 3-8.
44. Саєвич І. Г. Теорія картини світу: ключові поняття / І. Г. Саєвич // Лінгвістика. 2012. № 2. С. 18-28.
45. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / О. О. Селіванова. К.: Фітосоціоцентр, 1999. 148 с.
46. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. Полтава, 2006. 716 с.
47. Сергієнко В. Л. Відображення англійської мовної свідомості в національній картині світу / В. Л. Сергієнко // Нова філологія: [зб. наук. праць]. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. Вип. 29. С. 195–198.
48. Теорія перекладу: конспект лекцій / укладач С. О. Швачко. – Суми: Сумський державний університет, 2013. 130 с.
49. Тупиця О. Ю. Безеквівалентна лексика: проблеми визначення / О. Ю. Тупиця, Л. В. Зімакова // Рідне слово в етнокультурному вимірі. Матеріали III Міжнародної науково-пр. конференції / Упор. М. Федурко та ін. Дрогобич: Посвіт, 2011. С. 251–259.
50. Цветкова В. В. Культурно-коннотированная лексика в словаре и переводе (на материале болгарского и русского языков): автореф. дис. канд. филолог, наук / В. В. Цветкова. М., 2014. 36 с.

51. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко, К.: Либідь, 2007. 248 с.
52. Черноватий Л. М. Зміст поняття «фахова компетентність перекладача» як складової методики навчання / Л. М. Черноватий // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2014. Вип. 2. С. 84-86.
53. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: Підручник для ВНЗ за спеціальністю «Переклад» / Л. М. Черноватий. Вінниця: Нова Книга, 2013. 376 с.
54. Швачко С. О. Чинники лакуарності у модусах мови, мовленні та мовленнєвій поведінці / С. О. Швачко, Т. О. Анохіна // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2016. №6(331). С. 5-11.
55. Щеголева Т. Л. Способи перекладу безеквівалентної лексики в текстах американської преси / Т. Л. Щеголева // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2016. Вип. 21(1). С. 139-144.
56. Faull K. M. Culture and translation / K. M. Faull. Bucknell University press, 2004. 171 p.
57. Humboldt W.von. Bildung und Sprache. Paderborn 1997. 452 p.
58. Lyons J. Language, meaning and context / J. Lyons. Bungay: Fontana, 1981. 256 p.
59. Newmark P. Approaches to translation / P. Newmark. Oxford: Prentice Hall, 1981. 200 p.
60. Panasiuk I. Kulturelle Aspekte der Übersetzung. Anwendung des ethnopsycholinguistischen Lakunen-Modells auf die Analyse und Übersetzung literarischer Texte. Münster: LIT-Verlag, 2005. 359 s.
61. Peters P. Similes and other evaluative idioms in Australian English / P. Peters // Phraseology and Culture in English / ed. by Paul Skandera. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2007. 524 p.

62. Romaniuk O. Culturally marked lexis reflecting the lifeworld in literary texts: the problem of translation / O. Romaniuk // Наукові записки КДПУ. 2019. Вип. 175. С. 762-766.
63. Wierzbicka Anna: Meaning and Culture. Oxford University Press, 2006. Language Arts & Disciplines. 352 p.
64. Yashina M. G. Analysis and Semantization of Culture Marked Words (based on Italian) / M. G. Yashina: abstract of PhD thesis in Philology. M., 2009. 191 p.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

65. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. К.: Довіра, 2007. 205 с.
66. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
67. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник / Жайворонок В. В. К.: Довіра, 2006. 705 с.
68. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. 768 с.
69. Українсько-англійський словник лінгвістичної термінології / Л. В. Коломієць, О. Л. Паламарчук, Г. П. Стрельчук, М. В. Шевченко. К.: Освіта України, 2013. 455 с.
70. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. Danbury : Lexicon publications, Inc., 1993. 2664 p.
71. Specialised Dictionaries for Learners // ed. by Pedro A. Fuertes-Olivera, De Gruyter, 2010. 247 p
72. The New A-Z of ELT. A Dictionary of Terms and Concepts. Adrian Underhill, Scott Thornbury, 2017. 264 p.
73. The Oxford dictionary of etymology / [ed. C. T. Onions]. New York: Oxford Clarendon Press, 1966. 1026 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

74. Фіцджеральд Ф. С. Великий Гетсбі; пер. з англ. Андрія Пехника. К.: Знання, 2014. 198 с.
75. Fitzgerald F. S. The Great Gatsby. New York: Scribner Paperback Fiction, 1995. 182 p.
76. The Gentleman Bootlegger: The Story of Frank GATT Paperback. September 6, 2013. 118 p.

SUMMARY

The graduation thesis highlights the most effective methods of translating culturally marked vocabulary from one language into another translating the novel by F. S. Fitzgerald "The Great Gatsby", as well as the impact of these methods on the translation process. The main focus is on the difficulties of translating culturally marked vocabulary at the artistic text, and the ways of translating these difficulties.

The purpose of the study is to analyze the typological aspect of culturally marked vocabulary in English-language artistic discourse in terms of its translation into Ukrainian.

To achieve this purpose, the following research **objectives** were identified:

- 1) to determine the place and role of linguoculturology in the system of linguistic sciences;
- 2) to clarify the concept of culturally marked vocabulary as an expression of the specifics of national culture;
- 3) identify approaches to the classification of culturally marked vocabulary;
- 4) to determine the typological aspects of culturally marked vocabulary from the translation point of view;
- 5) consider the structural categories of culturally marked vocabulary in English-language artistic discourse;
- 6) to investigate the typology of English culturally-marked vocabulary according to thematic criteria;
- 7) to characterize the methodological and pedagogical principles of using the culturally marked vocabulary of literary texts in the process of training future translators;
- 8) to develop a set of exercises for teaching students-translators of translation of culturally marked vocabulary in English-language works of art;
- 9) to formulate recommendations on the use of the developed set of exercises in the process of teaching students-translators.

To solve the tasks a certain set of research methods was used:

- theoretical methods: generalization and critical analysis of the scientific literature on the research topic;
- empirical research methods: linguistic observation, translation analysis, typological approach;
- forming research methods: development of a set of exercises and tasks for teaching translation in high school, development of methodological recommendations for the practice of teaching translation to future translators.

The object of the study is the culturally marked vocabulary of the English language.

The subject of the study is the typology of culturally marked vocabulary in English-language artistic discourse.

The material of the study is the novel by F.S. Fitzgerald "The Great Gatsby" in English and its translation.

The first section considers the theoretical foundations of the study, identifies the place and role of linguoculturology in the system of linguistics. The concept of culturally marked vocabulary as an expression of the specifics of national culture and the main approaches to classification are considered

The second section describes the typological aspects of culturally marked vocabulary from the translation point of view, the typology of culturally marked vocabulary in English-language artistic discourse based on translation, structural, thematic principles.

The third section is devoted to the methods of teaching the translation of culturally marked vocabulary. Methodological and pedagogical principles of using the culturally marked vocabulary of literary texts in the process of training future translators are described, a set of exercises is developed and recommendations for its use in the educational process are provided.

In the course of the research, the theoretical aspects of studying culturally marked vocabulary are considered, its typology is developed, as well as a set of exercises and recommendations for teaching students-translators the peculiarities of translating culturally marked vocabulary in English artistic discourse.

In the empirical part of the study, the main issue was to find out the causes of difficulties in translating culturally marked vocabulary in the texts of artistic style. In front of the translator, there is a problematic task translating artistic text. In addition to the fact that the translation must be adequate, the translator needs to correctly recognize culturally marked vocabulary, convey the meaning of the text, preserve the style and genre works. Also, the translator should try to do the same artistic and aesthetic impact as the original text. Culturally marked vocabulary are utterly familiar to the original language and present difficulties in translation for the translator. It is necessary to him correctly convey the meaning of the national word in the translation text and make it understandable in the culture of the target language. He must know for sure what denotes a given culturally marked vocabulary and background information behind it. The most important aspect of translation is the transfer of the emotional component. Therefore the translator has a special task - to recreate emotional impact on the reader, which he intended to convey to his reader the author of the original. And although it is not considered the main translation operation.

The results of the study show:

Linguoculturology is one of the current areas of language learning, which correlates with such scientific areas as sociolinguistics and ethnolinguistics. Linguoculturology is a branch of linguistics that emerged at the junction of linguistics and culturology, a humanities discipline that studies material and spiritual culture embodied in a living national language and manifested in linguistic processes. Linguoculturology studies the relationship and interaction of culture and language. Today, this science is a completely independent and holistic discipline (although inextricably linked with the above sciences).

The main linguistic and cultural concepts are "culture", "linguistic culture", "picture of the world", "linguistic picture of the world", "image of the world", "model of the world". The linguistic picture of the world is expressed in linguistic means, which absorb the peculiarities of the worldview of speakers of a language and are the subject of study of linguoculturology, as a direction of modern linguistic research.

These language tools are national or culturally marked language units that are the object of study.

Nationally (or culturally) marked vocabulary reflects the national-linguistic picture of the world of a certain nation, as well as features of the economy, geography, social order, folklore, literature, all kinds of art, science, life, customs of native speakers. Culturally marked vocabulary is considered as a combined lexical group, which includes phrases and words of the language that have a national color, reflect the linguistic picture of the world, features of social order, culture, literature, and other arts of native speakers, which are mostly non-equivalent. Culturally marked vocabulary is a broad category that covers a large group of vocabulary with a national-specific connotation. Culturally marked vocabulary includes some other categories of non-equivalent vocabulary: realities, exoticisms, barbarisms, etc.

The study of the typology of culturally marked vocabulary has shown that today in linguistics there are different approaches to the classification of culturally marked vocabulary. This is determined by the complexity of this linguistic phenomenon to denote the cultural specificity of any ethnic group. The typology of culturally marked vocabulary is developed in the work, based on translation, structural and thematic principles of classification.

From the translation point of view, such groups of culturally marked vocabulary as non-equivalent vocabulary, gaps, and realities are distinguished. Non-equivalent vocabulary is one of the elements of culturally marked vocabulary. Non-equivalent vocabulary includes only those tokens that do not have their equivalent in a particular language pair.

Special attention was paid to the methods of translation of non-equivalent culturally marked vocabulary. Translation of non-equivalent culturally marked vocabulary is performed using transliteration, approximate, and descriptive translation, as well as a functional analog. Gaps are a type of non-equivalent vocabulary and are usually culturally marked. Among the gaps, there are motivated and unmotivated, which depends on whether there is a phenomenon in the culture of translation, which nominates this gap.

Studying the properties of gaps gave the possibility to conclude that among the methods of translation of gaps we distinguish transliteration, tracing paper, functional analog, descriptive translation. Compared to gaps, which are also part of the non-equivalent vocabulary, realities have a more pronounced culturally marked semantic component. Realities are divided mainly by subject groups into such groups as geographical, ethnographic realities, and so on. Transliteration, tracing, functional analog, descriptive translation, as well as some translation transformations, such as additions (extensions) are used in the translation of realities. Using only one method translating realities can cause misperception, overload in foreign words, loss of national flavor or impoverishment of content; hence one should use several ways for adequate translation. Due to the fact that each of the techniques has positive and negative qualities, the most effective will be the combined use of these methods for translation culturally marked words, which contribute to a more complete understanding of the translated text, contribute to the accurate transfer of the meaning inherent in it. For example, a combination of transcription and descriptive translation, and explanations in the comment. It makes translation a rather laborious and complicated process.

According to the structural approach to the classification of culturally marked vocabulary, the structural categories of culturally marked vocabulary in the English-language artistic discourse are distinguished. The structure distinguishes between simple and complex culturally marked vocabulary. Complex culturally marked vocabulary include multi-word culturally marked vocabulary, as well as culturally marked sentences, phrases, phraseologies, quotes, and more. Culturally marked vocabulary is also divided into groups according to their component composition the presence in the culturally marked phrase of numerals, anthroponyms, ethnonyms, slangisms, etc.

The typology of English-language culturally marked vocabulary by thematic criterion allowed to determine the groups of culturally marked vocabulary, which relate to the sphere of life, culture and art, fashion, history, socio-political life, and so on. Most culturally marked vocabularies are realities, and therefore the classification

of culturally marked vocabulary by thematic criterion largely coincides with the already existing typologies of national-specific realities.

The development of the methodological part of the study included methodological recommendations and the development of a set of exercises for teaching the translation of culturally marked vocabulary in English-language artistic discourse. It was found that adequate translation of culturally marked vocabulary requires from the translator a sufficient level of lexical, grammatical, socio-cultural competences, when developing tasks for teaching translation of culturally marked vocabulary should take into account the psychological and pedagogical features of teaching translation. Based on the outlined methodological prerequisites, the paper presents a set of exercises for teaching the transmission of culturally marked vocabulary in the process of translating English literary texts, which includes exercises of a preparatory nature, exercises for translation skills, exercises to enhance translation skills, and their incorporation into translation skills.

Recommendations for working with the developed set of exercises for teaching students-translators of culturally marked vocabulary translation in English-language works of art include an indication of the need to form the professional competence of the translator, as well as the inclusion of the educational element of the educational process. Recommendations are given on the application of socio-cultural and culturological approaches to teaching translation of culturally marked vocabulary, the correct organization of work in the classroom, control, and evaluation of the learning process and its results.

Prospects for further research are to study the translation of different types of culturally marked vocabulary in other English-language discourses, as well as in film texts. Besides, it is advisable to consider the prospects for the use of culturally marked vocabulary on the material of the film text and taking into account the use of modern methodological approaches and the latest information technologies.

Keywords: culturally marked vocabulary, non-equivalent vocabulary, gaps, transcription, transliteration, calque, descriptive, approximate, hyponymic, and contextual translation.